

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу
Кафедра міжнародних економічних відносин імені Артура Голікова

Кваліфікаційна робота бакалавра

**на тему: «ОСОБЛИВОСТІ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
КРАЇН В УМОВАХ ДЕЗІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ (НА
ПРИКЛАДІ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ)»**

Виконала:

студентка 4 курсу групи УО-41
спеціальності 292 «Міжнародні
економічні відносини»
освітньої програми «Міжнародні
економічні відносини»

першого (бакалаврського) рівня вищої
освіти

Шевченко Є.С.

Керівник: к.е.н., доц. Мірошніченко Т.М.

Рецензент:

Харків – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесуКафедра міжнародних економічних відносин імені Артура ГоліковаРівень вищої освіти перший (бакалаврський)Спеціальність 292 – «Міжнародні економічні відносини»Освітня програма – «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувача кафедри
міжнародних економічних відносин
імені Артура Голікова
Марченко І. С.

« _____ » _____ 2023 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТАШевченко Єлизавети Сергіївни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Особливості макроекономічного розвитку країн в умовах дезінтеграційних процесів (на прикладі Великої Британії)

керівник роботи Мірошніченко Тетяна Миколаївна, к.е.н., доц.затверджені наказом по університету від «24» 01 2024 р. № 4002-5/162

2. Строк подання студентом роботи 21.05.2024

3. Перелік питань, які потрібно розробити:

визначити сутність та напрями макроекономічного розвитку країни; узагальнити особливості дезінтеграційних процесів та виявити їх значення для макроекономічного розвитку; проаналізувати динаміку макроекономічного розвитку Великої Британії в умовах виходу з членства в ЄС; охарактеризувати напрями впливу дезінтеграції на перспективи макроекономічного розвитку Великої Британії після Брекзиту.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1.	Теоретична основа дослідження макроекономічного розвитку країни в умовах дезінтеграційних процесів
2.	Сучасні особливості макроекономічного розвитку Великої Британії на тлі дезінтеграції з ЄС

5. Дата видачі завдання 01.12.2023

Студент

підпис

Шевченко Є. С.

Керівник роботи

підпис

Мірошніченко Т. М.

ЗМІСТ

Вступ.....	5
Розділ 1. Теоретична основа дослідження макроекономічного розвитку країни в умовах дезінтеграційних процесів.....	8
1.1. Сутність та напрями макроекономічного розвитку країни.....	8
1.2. Особливості дезінтеграційних процесів та їх значення для макроекономічного розвитку.....	17
Висновки до першого розділу.....	24
Розділ 2. Сучасні особливості макроекономічного розвитку Великої Британії на тлі дезінтеграції з ЄС	26
2.1. Динаміка макроекономічного розвитку Великої Британії в умовах виходу з ЄС	26
2.2. Напрями впливу дезінтеграційних процесів на перспективи макроекономічного розвитку Великої Британії	37
Висновки до другого розділу.....	46
Висновки.....	48
Список використаних джерел.....	52
Додатки.....	57

ВСТУП

Актуальність теми кваліфікаційної роботи. Процеси інтеграції стали невід’ємною характеристикою сучасного розвитку світового господарства. Інтеграція, як форма інтернаціоналізації господарського життя, довела свою доцільність щодо здатності надавати нові імпульси економічного розвитку, зменшувати негативні ефекти від , прискорювати економічне зростання країн. Але, останнім часом в світі дещо змінюється відношення до певних напрямів інтеграції, через появу нових викликів які спричиняються інтеграційними процесами. Все частіше ми можемо спостерігати зростання популярності політики антиподу – дезінтеграції.

Особливості економічного розвитку в умовах дезінтеграції – це процес зростання та покращення економіки країни чи регіону, який відбувається в умовах розпаду чи ослаблення існуючих економічних зв’язків та структур. Дезінтеграція може бути викликана різними причинами, такими як політичні зміни, розпад союзів чи федерацій, конфлікти, санкції чи значні зміни у міжнародних економічних відносинах.

Мабуть, найвідомішим прикладом процесу дезінтеграції в сучасному світі став вихід Великої Британії з Європейського союзу (Brexit). Це перший у історії ЄС вихід з його членства, до того ще й такої великої та впливової економіки як британська. Висока актуальність теми дослідження підтверджується необхідністю визначення особливостей економічного розвитку Великої Британії в умовах дезінтеграції з ЄС, пошуку відповіді на питання, чи сприяє така дезінтеграція новим напрямам та стимулам подальшого економічного розвитку.

Дослідженню проблематики економічного розвитку та зростання в умовах дезінтеграції приділено широку увагу в сучасному науковому світі. Різні аспекти дезінтеграційних процесів (у тому числі виходу Великої Британії з ЄС) та їх впливу на подальший економічний розвиток країн знайшли відображення в роботах таких вчених як: Білецька Л. В., Блауг М., Макконнелл

К. Р., Воробйов Є. М., Голубець М. А., Поручник А. М., Флесіг А., Саргент К., Дінгра С., Юрчишин В., Марш Г., Щербаков В. В., Позен А. та інші.

Мета та завдання дослідження. Основною метою роботи є визначення особливостей економічного розвитку Великої Британії в умовах дезінтеграції з Європейським Союзом. Заявлена мета потребує вирішення таких наукових завдань:

- визначити сутність та напрями макроекономічного розвитку країни;
- узагальнити особливості дезінтеграційних процесів та виявити їх значення для макроекономічному розвитку;
- проаналізувати динаміку макроекономічного розвитку Великої Британії в умовах виходу з членства в ЄС;
- охарактеризувати напрями впливу дезінтеграції на перспективи макроекономічного розвитку Великої Британії після Брекзиту.

Об'єктом дослідження є процес макроекономічного розвитку країни в умовах дезінтеграції.

Предметом дослідження є особливості макроекономічного розвитку Великої Британії на тлі дезінтеграції з ЕС.

Методи дослідження. Методика дослідження сучасних дезінтеграційних процесів, їх прояв у макроекономічному розвитку базується на поєднанні загальних та специфічних підходів наукового пізнання. Проблеми дезінтеграції та економічного розвитку знаходяться в площині загальнонаукових теоретичних методів дослідження, таких як логіко-історичний метод, метод виокремлення конкретного від загального тощо.

Аналітична частина роботи представляє собою збір, обробку та аналіз сучасних даних щодо умов економічного розвитку на тлі дезінтеграції на прикладі Великої Британії. Після цього, завдяки методам індукції та дедукції, а також методам аналізу трендів, стає можливим визначення характеру впливу дезінтеграційних процесів з ЕС на перспективі подальшого економічного розвитку економіки Великої Британії.

Інформаційною базою роботи стали матеріали провідних організацій та

установ (ЕС, Світовий банк у т.ч.), британські національні та міжнародні статистичні ресурси, публікації вчених за даною темою та інші матеріали.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з наступних частин: вступ, два основних розділи, висновків. Загальний обсяг роботи – 58 сторінок тексту, що включає 6 рисунків, 3 таблиці, додатки. Список використаних джерел налічує 52 найменувань, 16 з яких – електронні джерела.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ДОСЛІДЖЕННЯ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ В УМОВАХ ДЕЗІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

1.1. Сутність та напрями макроекономічного розвитку країни

Макроекономіка представляє собою розділ економічної науки, який вивчає поведінку економіки в цілому за допомогою таких показників, як темпи економічного зростання, рівень безробіття, обсяг ВВП, індекси цін, національний дохід, рівень інфляції та як саме функціонує національна та глобальна економіка. Приставка "макро" вказує на те, що економіка вивчається як єдине ціле [11, с.5].

Макроекономіка є великою сферою досліджень, але основна її увага концентрується на двох важливих моментах. По-перше, розглядаються причини та наслідки зміни національного доходу держав. По-друге, виявляються фактори, що впливають на економічне зростання [с.31].

Сам термін «макроекономіка» з'явився у 1933 році, завдяки нобелівському лауреату з Норвегії Рагнару Фрішу. Але незважаючи на те, що макроекономіка отримала свою назву відносно недавно, самі по собі макроекономічні ідеї, що стоять за рівнем цін, обсягами торгівлі, рівнем безробіття та національного доходу тощо, вивчаються людством вже протягом кількох століть [12,с.71].

У 1990-ті та 2000-ті рр. спектр тем, які вивчає макроекономіка, був дещо звужений та конкретизований. Таким чином, складно простежити точно, звідки макроекономіка бере свій початок. Тим не менш, багато теоретиків називають одним із батьків-засновників економічної теорії Джона Мейнарда Кейнса. Праці Кейнса ознаменували собою початок так званої кейнсіанської революції. У цей період були розроблені такі вчення, як теорія ділових циклів, теорія інвестицій, крива Філіпса, теорія споживання, «ліквідна пастка», теорія споживання, принцип ефективного попиту та інше [1, с.51].

За кейнсіанської революцією були монетаризм, некейнсіанство, посткейнсіанство. Ці напрями були присвячені різним аспектам економіки,

таким як кількісна теорія грошей, споживання як функція доходу, економічна нестабільність внаслідок неспроможної кредитно-грошової політики, модель IS-LM, розроблена Джоном Хіксом, інерційність при зростанні цін та зарплат, аналіз економічної нерівноваги та інше [5,с.122-123].

У 1970-ті рр., коли суспільство більш-менш оговталось від двох світових воєн, виникло безліч нових економічних ідей. Однією з них була так звана теорія стагфляції (тобто ситуації економічного застою за одночасної інфляції), що породила такі напрями, як теорія раціональних очікувань, концепція реальних ділових циклів, нова кейнсіанська теорія. Ці ідеї відкрили нові перспективи розвитку економіки, а також породили сучасну макроекономіку та фінансову теорію.

Теорія економічного розвитку виникла під час зародження економічної науки як самостійної галузі знань. За минулі століття економістами було розроблено цілий ряд наукових теорій та концепцій, спрямованих на розуміння та пояснення процесів економічного розвитку, визначення факторів, що сприяють підвищенню рівня та якості життя, збільшення добробуту суб'єктів господарювання країни [18,с.82-84].

Однією з ранніх теорій економічного розвитку стала меркантилістська теорія, що виникла наприкінці XVI ст. Меркантилісти вважали, що економічний розвиток обумовлений накопиченням багатства за рахунок успішних зовнішньоторговельних операцій. На передньому плані в їх навчаннях виступали проблеми сфери обігу, рішенням цілого ряду яких мала займатися держава.

Далі, у роботах фізіократів, акцент було усунуто зі сфери обігу на сферу виробництва. Так, Ф. Кене визначав багатство нації як постійно відтворюваний річний продукт сільського господарства, оскільки це єдина галузь матеріального виробництва, де створюється чистий продукт або дохід народу [7,с.54].

Класична школа зробила істотний внесок у подальшу розробку теорії економічного розвитку. А. Сміт пов'язав збільшення добробуту нації з виробництвом та підвищенням віддачі його факторів, що виражається у зростанні продуктивності праці та збільшення розмірів функціонуючого капіталу. При цьому є можливість порівняти рівень багатства країн за допомогою

такого показника як «річна праця» на душу населення.

У свою чергу, англійські економісти Т. Мальтус та Д. Рікардо, на противагу А. Сміту, розробили теорію про спадну віддачу від факторів виробництва, зокрема землі. Так, на думку Д. Рікардо, джерелом добробуту нації виступають родючі землі, кількість вкладених у них капіталу, а також працезберігаючі технології. Завданнями ж держави при цьому виступають підтримка правопорядку, захист від зовнішньої загрози та мінімальна турбота про найбільш знедолених членів суспільства [2,с. 117].

Істотний вплив на теорію економічного розвитку справила економічна концепція К. Маркса. Основою його вчення є «трудова теорія вартості», згідно з якою виробництво та обмін товарів відбуваються відповідно до суспільно необхідних витрат праці. Маркс одним з перших висловив судження про те, що при капіталізмі неможливо уникнути криз надвиробництва. Їх причиною є автоматичне зростання ефективного попиту при розширенні громадського виробництва [14,с.325].

Подальший розвиток ця теорія отримала у працях австрійського економіста Й. Шумпетера. Їм вперше було сформульовано визначення економічного розвитку, під яким слід розуміти «особливий феномен, зовсім далекий від того, що можна спостерігати в круговому потоці або в тенденції до рівноваги. Це спонтанна та уривчаста зміна в каналах потоку, порушення рівноваги, яке назавжди змінює і витісняє стан рівноваги, що існував раніше». Двигуном економічного розвитку, на думку Й. Шумпетера, виступає процес структурних змін, якими виступають виробництво нових благ, застосування нових способів виробництва та комерційного використання існуючих благ, освоєння нових ринків збуту і нових джерел сировини, зміна галузевої структури [10, с.416].

Після Великої депресії роль держави у економічному розвитку різко зросла. Англійський економіст Дж. Кейнс представив свій погляд на проблему державного регулювання економіки у роботі «Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей» (1936). Ідея Дж. Кейнса полягає в тому, щоб через активізацію та стимулювання сукупного попиту впливати на виробництво та пропозицію товарів та послуг. Ця теорія надає вирішальне значення інвестиціям:

що більше вони за розмірами і рівнем прибутковості, то більше масштаби і вище темпи виробництва [3,с.238].

Вагому роль у розвитку теорії економічного розвитку відіграв американський економіст С. Кузнець, який звернув увагу на те, що зростання доходів на душу населення і зростання продуктивності передбачають структурні зміни економіки. При цьому завданням держави виступає створення соціально необхідної інфраструктури для реалізації цих змін та підтримки економічного зростання [6,с.363].

Із середини ХХ ст. увага вчених-економістів почала зміщуватися у бік цілісного та інклюзивного підходу. Цей підхід визнавав, що економічне зростання та розвиток мають бути спрямовані не лише на збільшення ВВП, а й на підвищення рівня життя домогосподарств за рахунок задоволення основних потреб, таких як продукти харчування, житло, освіта та охорона здоров'я. Зокрема, економісти Г. Мюрдаль та У. Ростоу зосередилися на розумінні процесу економічного розвитку в найбідніших та найменш розвинених країнах та прагнули виявити фактори, що сприяють відсталості та бідності. Зокрема, одним із ключових параметрів, що розглядаються в теорії стадій економічного розвитку У. Ростоу, став розмір середньодушових доходів та ступінь рівномірності його розподілу [13,с.161].

Таблиця 1.1

Основні теорії макроекономічного розвитку

Теорія макроекономічного розвитку	Сутність теорії	Чинники економічного розвитку
Меркантилізм	Розвиток обумовлений накопиченням багатства за рахунок успішних зовнішньоторговельних операцій	<ul style="list-style-type: none"> - Ефективний протекціонізм - Стимулювання експорт - Позитивний торговельний баланс - Дії держави по захисту національного ринку
Класична школа (А.Сміт, Д.Рікардо, Т. Мальтус)	Збільшення виробництва та підвищенням віддачі його факторів	<ul style="list-style-type: none"> - Зростання продуктивності праці - збільшення розмірів функціонуючого капіталу - Наявність ресурсів - працезберігаючі технології - кількість вкладеного капіталу
Марксизм (К. Маркс, Й.Шумпетер)	Проблема економічного розвитку лежить в "природі"	<ul style="list-style-type: none"> - Трансформація у більш соціально-справедливий устрій - Зміна принципу розподілу прибутку

	капіталістичного устрою суспільства	<ul style="list-style-type: none"> - Відхід від приватної власності в бік державної - Структурні зміни на користь виробництва нових благ, нових способів виробництва, зміни галузевої структури.
Кейнсіанство (Дж. Кейнс, С. Кузнець)	Активізація та стимулювання сукупного попиту	<ul style="list-style-type: none"> - Пріоритетне значення розмірам та рівню прибутковості інвестицій, масштабам та темпам виробництва - Державні дії щодо підтримки економіки та запобіганню негативних явищ - Створення соціально необхідної інфраструктури
Інклюзивний підхід (Г. Мюрдаль, У. Ростоу)	Економічне зростання та розвиток мають бути спрямовані не лише на збільшення ВВП, а й на підвищення рівня життя домогосподарств за рахунок задоволення основних потреб	<ul style="list-style-type: none"> - Збільшення середньодушових доходів та ступеню їх рівномірності - Пріоритет розвитку “середнього” класу - Збільшення індивідуального споживання товарів та послуг
Стійкого розвитку	Досягнення довгострокового процвітання та благополуччя, не лише на економічні, а й на соціальні та екологічні аспекти розвитку держави та суспільства	<ul style="list-style-type: none"> - Необхідне вжиття «системних заходів для зниження диференціації доходів населення, реалізації заходів для задоволення елементарних потреб людей». - Збільшення ролі людського капіталу, технологічних змін та інновацій в економічному розвитку - Підвищення ролі інститутів та державної економічної політики у досягненні економічних результатів.

Складено автором за матеріалами [3;12;20]

Представлені ідеї згодом увійшли в основу набираючої популярності парадигми «стійкого розвитку», що акцентує увагу на досягненні стійкості в довгостроковій перспективі. Представники даного підходу звертають увагу на досягнення довгострокового процвітання та благополуччя, не лише на економічні, а й на соціальні та екологічні аспекти розвитку держави та суспільства. Прихильники цієї концепції вважають, що причиною багатьох екологічних та інших катастроф є бідність, і, як наслідок, необхідне вжиття «системних заходів для зниження диференціації доходів населення, реалізації заходів для задоволення елементарних потреб людей». В даний час на теорію економічного розвитку продовжують впливати процеси глобалізації та

економічної інтеграції між країнами, зростаюча роль технологій та інновацій у формуванні ланцюжків доданої вартості. Дані процеси послужили джерелом появи низки нових підходів, включаючи теорію ендогенного зростання, що підкреслює роль людського капіталу, технологічних змін та інновацій в економічному розвитку, і теорію нової інституційної економіки, що досліджує роль інститутів та державної економічної політики у досягненні економічних результатів [21, с. 271-272].

Таким чином, у ході еволюції економічної думки вченими розглядався і продовжує розглядатись широкий пласт проблем, пов'язаних з економічним розвитком. При цьому, недостатньо вивчений сам феномен економічного розвитку, його природа та якісні характеристики факторів, що впливають на дане явище. Важливим питанням з погляду збільшення економічної теорії може бути виділення критеріїв економічного розвитку та її зв'язку з економічним зростанням.

Насамперед, сучасну парадигму економічного розвитку формують спостережувані якісні характеристики факторів, що впливають на нього. Як і на індустріальній стадії економічного розвитку, у сучасній економіці продовжують бути задіяні базисні фактори виробництва (праця, земля, капітал), а також технології та інформація. Але при цьому спостерігаються їх якісна трансформація та зміна взаємозв'язків та взаємовідносин [15, с.201].

Ключовою зміною тут стало підвищення ролі технологій та інновацій. Розвиток технологій та зростання цифрової економіки надають нові можливості для економічного зростання та розвитку, а також ведуть до змін методів і форм роботи організацій та специфіки ведення конкурентної боротьби. Положення організацій над ринком багато в чому залежить від цифровізації їхніх бізнес-процесів, швидкості та якості поширення інформації в мережі Інтернет. У зв'язку з цим компанії, що займаються створенням та підтримкою програмного забезпечення та популярних онлайн-сервісів, є одними з найбільш швидкозростаючих за ринковою капіталізацією у світі (Apple, Microsoft, Alphabet, Amazon).

Відповідно, змінюються вимоги до чинника праці. За змістом він дедалі

частіше стає спрямованим не так на елементи основного капіталу промислових підприємств (обладнання, машини, устаткування), але в прояв творчої активності працівників. Відбувається поступовий перехід від розгляду фізичних параметрів та навичок потенційного співробітника до його розумових, інтелектуальних та емоційних компетенцій. Так, згідно з доповіддю *Jobs of Tomorrow*, представленою в рамках Всесвітнього економічного форуму, у світі зростає запит на висококваліфікованих співробітників у галузі обробки великих масивів даних, інженерії та хмарних обчислень, фахівців у сфері онлайн-маркетингу, розробників баз даних, додатків, графічних інтерфейсів та інформаційних ресурсів. При цьому внаслідок науково-технічного прогресу з ринку праці витісняються працівники з традиційними навичками та професіями: згідно зі статистичними даними, у Європейському союзі до 2030 р. потенційно може бути автоматизовано до 51% робочих місць (що еквівалентно приблизно 21 мільйону робітників) із використанням уже існуючих на сьогоднішній день технологій. Структурні зміни зазнає також фактор капіталу. У сучасній економіці він починає мати переважно венчурний характер і спрямований на інвестування у високотехнологічні галузі економіки. Фінансування, як правило, носить проектний характер і пов'язане з впровадженням конкретних ідей та технологій (автоматизація та цифровізація бізнес-процесів, розробка програмного забезпечення та алгоритмів, впровадження штучного інтелекту, елементів доповненої реальності тощо) [26].

Бенефіціаром цих змін виступає насамперед сектор інформаційно-комунікаційних технологій. Так, на сьогоднішній день він становить майже 5% економіки Євросоюзу та чверть усіх її бізнес-витрат. На інвестиції в ІКТ припадає половина всього зростання продуктивності ЄС. Так, наприклад, сучасні високошвидкісні широкосмугові мережі мають такий же великий вплив на виробництво, як електрика та транспортні мережі сто років тому. Вони прокладають шлях для таких інноваційних послуг, як електронна охорона здоров'я, «розумні» міста та виробництва тощо. Таким чином, сучасна парадигма економічного розвитку ґрунтується на структурних та пов'язаних між собою змінах визначальних його факторів. Інформація та технологія породжують

вимоги до праці, а висококваліфіковані співробітники, у свою чергу, сприяють подальшому розвитку технологій, а також обробці та створенню на основі та з урахуванням досягнень науки та технологій нової інформації.

Щоб визначити критерії економічного розвитку, насамперед слід чітко позначити різницю між економічним розвитком і економічним зростанням. Ця проблема продовжує залишатися актуальною, оскільки в багатьох наукових дослідженнях поняття «розвиток», як і раніше, «часто ототожнювалося з економічним розвитком, а економічний розвиток, у свою чергу, з економічним зростанням або просто зі зростанням». Економічне зростання не гарантує автоматичного економічного розвитку. Економіка може зростати з погляду ВВП навіть за незначного поліпшення добробуту громадян чи структурних перетворень. Так, наприклад, у країні може статися короткострокове зростання ВВП за рахунок збільшення видобутку ресурсів, але якщо це зростання не призводить до довгострокових вигод для її громадян, таких як покращення освіти, охорони здоров'я та можливостей працевлаштування, то це можна вважати зростанням без розвитку [17,с.75-77].

Відновлення економічного зростання, за темпом порівнянного або перевищує середньосвітовий, можливе шляхом переходу до економічного розвитку. Воно включає не лише зростання ВВП, а й прогрес в інших галузях, які сприяють поліпшенню життя людей і трансформації економіки. Отже, хоча економічне зростання є важливим аспектом економічного розвитку, при його стимулюванні необхідно спрямувати зусилля не лише на досягнення зростання, а й на підвищення життя громадян, запровадження якісних структурних змін. Без таких змін буде сповільнюватися і економічне зростання. Одним із способів стимулювання економічного розвитку може бути реалізація на практиці постулатів теорії економічної складності. Поняття економічної складності країни належить до виробництва вітчизняних наукомістких продуктів, і навіть до диверсифікації експортних товарів країни. Під економічною складністю мається на увазі інтенсивне застосування технічних знань у диверсифікації продукції з метою охоплення нею внутрішніх споживчих ринків, з одного боку, і зовнішніх ринків - з іншого. Оскільки кількість продукції, що експортується, залежить від

різноманітності економіки країни, передбачається, що чим вищий рівень економічної складності, тим вище в країні буде економічне зростання і нижчий рівень нерівності доходів. Також економічна складність не тільки пов'язана з економічним розвитком і зростанням, а й може розглядатися як показник соціального розвитку, оскільки виробництво складної продукції залежить від взаємодії на соціальному та професійному рівні всередині держави [19,с.61].

Вона може допомогти покращити економічний розвиток кількома способами:

1. Визначення ключових галузей. Вимірюючи економічну складність країни, держава зможе визначити ключові галузі, які рухають її економікою, а також які галузі мають найбільший потенціал для зростання та розвитку. Потім цю інформацію можна використовуватиме прийняття інвестиційних і політичних рішень, вкладених у сприяння економічному розвитку.

2. Заохочення диверсифікації. Складна економіка характеризується різноманітним набором взаємозалежних та взаємозалежних галузей. Сприяючи розвитку нових та різноманітних галузей, країна може зменшити свою залежність від кількох ключових галузей та стати більш стійкою до економічних потрясінь.

3. Залучення іноземних інвестицій. Складна економіка може бути привабливішою для іноземних інвесторів, оскільки вона демонструє потенціал країни для зростання та розвитку. Це може допомогти залучити капітал, технології та інші ресурси, які можуть сприяти економічному розвитку.

4. Стимулювання інновацій. Широко диверсифікована економіка з більшою ймовірністю сприятиме інноваціям, оскільки вона забезпечує сприятливе середовище для підприємців та підприємств щодо розробки нових продуктів і послуг. Це, своєю чергою, може призвести до прискорення економічного зростання та розвитку.

5. Підвищення конкурентоспроможності. Збільшення складності економіки сприяє підвищенню конкурентоспроможності країни за рахунок надання ширшого спектра товарів та послуг, які можна експортувати до інших країн. Як наслідок, це дозволить збільшити експорт, створити робочі місця та

стимулювати економічне зростання [27].

Отже, виходячи з змін, що спостерігаються якісних характеристик факторів економічного розвитку та основних висновків концепції економічної складності, можна виділити низку критеріїв економічного розвитку. На наш погляд, до них слід зарахувати:

- 1) підвищення рівня та якості життя населення;
- 2) наявність економічного зростання, заснованого на реалізації структурних змін економіці, спрямованих у бік підвищення рівня її складності;
- 3) формування сприятливого інституційного середовища, спрямованого на підвищення рівня конкуренції та підтримку підприємницьких ініціатив [16,с.166-167].

Сучасні процеси глобалізації, міжнародної інтеграції та інтернаціоналізації виробництва та споживання передбачають вільний обіг товарів, послуг та капіталів на світовому ринку та необмежену торгівлю. Прагнення інтеграції є нагальною потребою у формуванні єдиного економічного, правового, інформаційного простору для вільної та ефективної підприємницької діяльності всіх суб'єктів господарювання. Створюються нові можливості для посилення позиції країни на світовому ринку, полегшується доступ до нових ринків та технологій, збільшується потік інвестицій

1.2. Особливості дезінтеграційних процесів та їх значення для макроекономічного розвитку

Курс на інноваційний розвиток, економічне зростання та модернізацію економіки вносить суттєві зміни у всі сфери господарського життя, призводить до зміни основних конкурентних переваг, що дозволяють суб'єктам господарювання виживати в сучасних умовах. У сучасній економіці можна виділити кілька взаємозалежних процесів: економічне зростання, модернізація, економічний розвиток та економічна інтеграція, що зумовлюють розвиток один одного.

Найчастіше, визначаючи поняття економічного зростання, автори різних робіт вказують на динаміку зміни обсягів ВВП чи ВНД на певному інтервалі

часу. Найбільш поширене визначення економічного зростання як узагальненої характеристики розвитку національної економіки за обумовлений період часу, що вимірюється або темпами зростання реального обсягу ВВП (НД) (абсолютні показники), або темпами збільшення цих показників у розрахунку на душу населення (питомі показники) [22].

Під економічним розвитком зазвичай розуміють зміну складу, взаєморозташування та взаємодії елементів, рівня та якості функціонування економічної системи.

Що стосується інтеграції, то в науковій літературі існують різні визначення цієї економічної категорії:

- інтеграція (лат. *integer* – ціле) трактується як поповнення, відновлення (поняття, що означає стан пов'язаності окремих частин та їх функцій до цілого);
- об'єднання економічних суб'єктів, поглиблення їхньої взаємодії, розвиток зв'язків між ними. Проявляється у розширенні та поглибленні виробничо-технологічних зв'язків, спільному використанні ресурсів, об'єднанні капіталів, у створенні один для одного сприятливих умов здійснення економічної діяльності, зняття взаємних бар'єрів;
- комплекс організаційних форм розвиненого співробітництва (де співпраця – це спільна, пов'язана діяльність) підприємств та організацій різних сфер, галузей та видів діяльності;
- розвиток взаємодій між економічними одиницями при виробництві, розподілі, обміні та споживанні;
- виникнення нових формоутворень, зростання цілісних властивостей систем з метою отримання максимального синергетичного ефекту. Інтеграційні функції виявляються у встановленні зв'язків між раніше розрізненими елементами одиниць, що інтегруються;
- об'єктивний, усвідомлений (тобто добровільний) та спрямований процес зближення, взаємоприспосовування та зрощування національних господарських систем, що володіють потенціалом саморегулювання та саморозвитку;
- створення бажаної структури світового господарства за допомогою

усунення штучних перешкод шляхом оптимального функціонування, навмисного введення всіх елементів, необхідних з метою уніфікації та координації [28, с.152-154].

Під інтеграцією необхідно розуміти сукупність взаємодій обмінного, передавального, конкурентного і об'єднавчого типу, що багато разів повторюються, та зумовлює утворення нової системи (структури) господарюючих суб'єктів, що володіє більш високою стійкістю і ефективністю функціонування, адаптованістю, оптимальністю, нелінійністю, ефективною керованістю і стійкими зв'язками. Незважаючи на зовнішні відмінності наведених визначень, майже кожне з них має поняття «зв'язок» та передбачає наявність структурних перетворень. Це означає, що інтеграції притаманні риси розвитку, а отже, і економічного зростання.

Економічні вигоди окремих країн від участі в інтеграційних об'єднаннях можуть мати як короткостроковий, і довгостроковий характер. Ці вигоди виникають переважно з допомогою «ефекту масштабу» – як наслідок вузькоспеціалізованого виробництва, орієнтованого експорту. Адже, як відомо, за певної організації та технології виробничого процесу довгострокові середні витрати скорочуються зі збільшенням обсягу своєї продукції, у результаті виникає економія, обумовлена масовим виробництвом [8, с.35].

Отже, країнам вигідно вести торговельні відносини між собою, спеціалізуючись у тих галузях, де може виникати ефект масштабу (або масового виробництва). Проте задля реалізації подібного ефекту необхідний досить ємний ринок, що й формується внаслідок поступального розвитку інтеграції.

Проте, розвиток суспільства завжди супроводжують як інтеграційні, і дезінтеграційні процеси. Як правило, особлива увага приділяється інтеграції як позитивному явищу, тому дезінтеграція та причини її виникнення сприймаються у негативному сенсі.

Слово «дезінтеграція» виникло від з'єднання префікса «дез» (лат. de), що означає відсутність, скасування, усунення чогось протилежного, напрямок процесу, і слова «інтеграція», яке, своєю чергою, походить від лат. "integer", тобто "цілий", або англ. "to integrate" - об'єднувати, "integration" - об'єднуватися.

Отже, дезінтеграція – це роз'єднання чогось раніше цілого. В основі процесів дезінтеграції та інтеграції лежать відповідно відцентрові (centrifugal) та доцентрові (centripetal) тенденції. Вони є взаємозалежними та взаємозумовленими, що знайшло відображення у «парній» концепції відцентрових та доцентрових тенденцій у соціальному житті. Відомий американський етнополітолог Річард Шермергорн застосував цю концепцію до аналізу процесів етнополітичної дезінтеграції та інтеграції. Він також довів, що відцентрові сили, як правило, присутні у підлеглих етнічних спільнотах, а доцентрові – у домінуючих. Подібне явище вважають однією із закономірностей етнополітичних процесів [23].

Відрізняють силові, економічні та політичні причини дезінтеграції. За твердженням Дойча, існують щонайменше чотири причини, які можуть призвести до дезінтеграції:

- 1) зростання проблем в економічній, військовій чи політичній сферах для всього співтовариства чи будь-якої його складової частини;
- 2) посилення політичної активності;
- 3) збільшення регіональної, економічної, культурної, соціальної, лінгвістичної чи етнічної диференціації;
- 4) кризовий стан внаслідок відсутності політичних та адміністративних можливостей проводити реформи у країні. Основною причиною виникнення в одних регіонах світу процесів інтеграції, а в інших – дезінтеграції є нерівномірний соціально-економічний та етнополітичний розвиток [33].

Відповідно до відкритої Арнольдом Тойнбі закономірності, і процес дезінтеграції, і процес інтеграції спираються на «ритми виклику і відповіді». Ці ритми видатний англійський історик висловив у вигляді двох формул:

- 1) Прогресуючого розпаду: «Виклик, на який дається безуспішна відповідь, породжує іншу, таку ж безуспішну відповідь і так далі, аж до повного знищення»;
- 2) Прогресуючого зростання: «Виклик, на який дається успішна відповідь, породжує новий виклик, на який знову слідує успішна відповідь».

Слід додати, що дезінтеграція здебільшого призводить до послаблення взаємозв'язків та взаємодії між складовими частинами раніше цілісної системи.

Однак цей процес не можна розглядати як однозначно негативний, оскільки він спонукає, з одного боку, розпад, занепад, а іноді й поділ багатонаціональних держав, а з іншого боку – народження нових або відродження національних держав, що раніше існували [25].

Економічна інтеграція знаходить прояв у розширенні виробничо-технологічних зв'язків, об'єднанні капіталів, спільному використанні ресурсів, а також у створенні сприятливих умов провадження економічної діяльності, зняття взаємних бар'єрів. Дезінтеграція, навпаки, несе порушення зв'язків елементів системи, її розпад, розподіл на частини, ослаблення. У соціологічних науках стан інтеграції та дезінтеграції впливають один з одного, і ці стани є невід'ємною частиною процесу суспільного розвитку. Прийнято вважати, що дезінтеграція проявляється у негативних характеристиках, тоді як інтеграція відрізняється особливою вигодою, що з синергетичних ефектів від сполуки у єдине ціле розрізнених частин.

В даний час, розвиток світової та регіональних економік супроводжується двома взаємоспрямованими процесами: з одного боку країни прагнуть посилити економічну взаємодію, надавши їй суворі інституційно-правові риси шляхом створення різноманітних економічних інтеграцій: блоків, спілок, співтовариств та ін.; з іншого боку, через безліч причин і особливо останніми роками, посилюються дезінтеграційні процеси у різних регіонах світу. Наприклад, посилення дезінтеграційних процесів у країнах Європи зумовлене переважно історичними причинами і, зокрема, створенням інтеграційних структур на європейському континенті без опори на глибоку наднаціональну координацію та ефективні інституційно-правові форми [33].

Дані процеси впливають на всі сторони суспільного розвитку, серед яких науковий інтерес становить у тому числі вплив дезінтеграційних процесів на економічний розвиток. Вплив дезінтеграційних процесів на економічний розвиток зрештою призводить до численних економічних наслідків, що потребує аналізу, оцінки та систематизації.

Сучасний стан світової економіки характеризується відмовою її учасників від дотримання встановлених «правил гри», підйомом популізму та

націоналізму, неприйняттям глобалізації, відкритих ринків, імміграції, розвитку міжнародного співробітництва та виконання раніше взятих на себе міжнародних зобов'язань. Незважаючи на відсутність прямих збройних конфліктів між найбільшими державами, подовження тривалості життя та збільшення доходів на душу населення, «доброякісний» світовий порядок так і не виник.

З урахуванням особливостей проведення поточної зовнішньоекономічної політики суверенних держав можна виділити три основні дезінтеграційні тенденції, спрямовані на захист національних інтересів в умовах кризи багатосторонньої торговельної системи: протекціонізм, регіоналізм та трансрегіоналізм.

А) Протекціонізм. Особливо явним проявом активізації торговельної політики є різке збільшення протекціоністських заходів урядами країн Групи 20 у період після фінансово-економічної кризи 2008–2009 років. У звіті СОТ з моніторингу торгових заходів Групи 20, опублікованому 24 червня 2019 р., зазначається, що обсяг торгівлі, охоплений новими заходами, що обмежують імпорт, запровадженими в період з жовтня 2018 по травень 2019 р., більш ніж у 3,5 рази перевищив середній показник з травня 2012 р. Обмежувальні заходи охопили торговий оборот у розмірі 335,9 млрд дол., рекорд за всю історію спостережень. Таким чином, у період з травня 2018 по травень 2019 р. було встановлено найбільш різкий сплеск торговельних обмежень, запроваджених країнами Групи 20, включаючи антидемпінгові заходи, запровадження компенсаційних мит, санітарні та фітосанітарні заходи та інші торгові бар'єри.

Б) Регіоналізм. Ще одним проявом дезінтеграційних тенденцій виступає сучасний регіоналізм, що є наслідком політичної дезінтеграції світу за підсумками двох світових воєн. Сьогодні кожна з держав (у тому числі 164 члени СОТ) є учасником хоча б однієї регіональної торгової угоди (РТС), що включає угоди про часткову лібералізацію торгівлі, про вільну торгівлю товарами, послугами та про митний союз. Багато РТС полягають двосторонньому рівні. Надаючи один одному сприятливіші умови торгівлі, ніж іншим членам СОТ, учасники РТС відступають від керівного принципу багатосторонньої торгової системи — відсутність дискримінації.

В) Трансререоналізм. У структурі дезінтеграційних процесів слід звернути увагу на таке відносне нове явище у світовій економіці, як трансререоналізм, що виражається у створенні мегареональних торгових партнерств. Характерною рисою таких угод є участь у них країн, які представляють різні реєони та континенти. Ці угоди виходять за регуляторні рамки СОТ і, як правило, передбачають створення глибокої та всебічної зони вільної торгівлі, яка, крім лібералізації торгівлі товарами та послугами, може включати поступове скасування нетарифних обмежень, адміністративних та інших бюрократичних бар'єрів, гармонізацію торгових стандартів у сферах прав інтелектуальної власності, промислової та інвестиційної політики, а також діяльності державних підприємств, механізми вирішення спорів у рамках арбітражних процедур та інше [47].

Дезінтеграція економік та економічний розвиток – це складні процеси, які можуть бути взаємопов'язаними різними способами, залежно від контексту та масштабу. Дезінтеграція економік має на увазі руйнування чи зменшення ступеня економічної інтеграції між країнами чи реєонами. Це може включати розпад торгових спілок, припинення торгових угод, запровадження нових тарифів та інших бар'єрів для торгівлі.

До основних негативних аспектів дезінтеграції відносять:

а) Зниження торгівлі. Дезінтеграція часто призводить до зниження обсягів міжнародної торгівлі. Найменший ступінь торгівлі обмежує доступ до іноземних ринків, що може скоротити експорт та призвести до зниження доходів компаній.

б) Погіршення конкурентоспроможності. Розрив економічних зв'язків може збільшити витрати на виробництво через обмежений доступ до дешевших або якісних іноземних ресурсів.

с) Зниження інвестицій. Інвестори можуть уникати країн чи реєонів, де спостерігається економічна дезінтеграція через підвищені ризики та невизначеність.

д) Зниження інновацій та технологій. Обмежений доступ до міжнародних ринків може уповільнити обмін технологіями та ідеями, що негативно позначиться на інноваціях [9, с.161-162].

До основних позитивних моментів можна віднести розвиток внутрішнього ринку (в умовах дезінтеграції країни можуть почати розвивати внутрішнє виробництво та споживання, що стимулює зростання місцевого бізнесу та створення робочих місць) та більшу економічну самостійність (країни можуть прагнути до більшої економічної самостійності, розвиваючи власні технології та ресурси) [4, с. 216].

Як правило, дезінтеграція несе як позитивні так і негативні моменти водночас, але в різних часових вимірюваннях. Наприклад, вихід Великобританії із ЄС є сучасним прикладом економічної дезінтеграції. Короткострокові наслідки включають економічну нестабільність та зниження інвестицій. Довгострокові наслідки все ще обговорюються, але багато експертів прогнозують прискорення економічного зростання та позбавлення задач вирішування багатьох складнощів з якими стикнуться країн ЄС в середньостроковій перспективі.

Зв'язок між дезінтеграцією економік та економічним розвитком складний і багатогранний. У більшості випадків дезінтеграція негативно впливає на економічний розвиток, знижуючи торгові та інвестиційні потоки, уповільнюючи технологічний прогрес та послаблюючи конкурентоспроможність. Однак у деяких випадках країни можуть адаптуватися та знайти нові шляхи для стимулювання свого економічного зростання за рахунок внутрішнього ринку та економічної самостійності. Важливо враховувати конкретні умови та обставини кожної країни чи регіону під час аналізу таких процесів.

Висновки до першого розділу

1. Теорія економічного розвитку має тривалу і багату історію і протягом століть зазнала значної низки змін. Вона сформулювалася відповідно до потреб і пріоритетів світової та національних економік, що змінюються, а також результатами розвитку економічної думки та досліджень. Чинники, що визначають економічний розвиток, постійно змінюються та розвиваються, відбиваючи динамічний та складний характер глобальної економіки.

Сучасну парадигму економічного розвитку формують спостережувані

якісні характеристики факторів, що впливають на нього. Як і на індустріальній стадії економічного розвитку, у сучасній економіці продовжують бути задіяні базисні фактори виробництва (праця, земля, капітал), а також технології та інформація. Але при цьому спостерігаються їх якісна трансформація та зміна взаємозв'язків та взаємовідносин.

2. В даний час, розвиток світової та регіональних економік супроводжується двома взаємопрямованими процесами: з одного боку країни прагнуть посилити економічну взаємодію, надавши їй суворі інституційно-правові риси шляхом створення різноманітних економічних інтеграцій (союзів, блоків, спілок, партнерств), з іншого боку, через безліч причин і особливо останніми роками, посилюються дезінтеграційні процеси у різних регіонах світу

Вплив дезінтеграційних процесів на економічний розвиток зрештою призводить до численних економічних наслідків, що потребує аналізу, оцінки та систематизації. Дезінтеграція економік та економічний розвиток – це складні процеси, які можуть бути взаємопов'язаними різними способами, залежно від контексту та масштабу. Дезінтеграція економік має на увазі руйнування чи зменшення ступеня економічної інтеграції між країнами чи регіонами. Це може включати розпад торгових спілок, припинення торгових угод, запровадження нових тарифів та інших бар'єрів для торгівлі.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ НА ТЛІ ДЕЗІНТЕГРАЦІЇ З ЄС

2.1. Динаміка макроекономічного розвитку Великої Британії в умовах виходу з ЄС

Brexit — термін, який уже багато років стоїть на порядку денному та символізує вихід Великобританії з Європейського Союзу (ЄС). Великобританія вийшла з ЄС з угодою про Brexit, тим самим відмовившись від багатьох планів, умов та програм ЄС, які вона раніше важко приймала. Можна сказати, що між сторонами існують принципові розбіжності на ґрунті виходу Великобританії із Союзу.

З 1957 року, коли Великобританія вступила до членів ЄС, вона була відома як країна, яка взагалі прокладає дорогу різним ідеям та неприйнятним умовам у відносинах і тримається осторонь загальної політики. Цю ситуацію найкраще можна охарактеризувати відмовою Великобританії від членства в Шенгенській зоні, що визначає прикордонну та візову політику ЄС, та використання євро, що стало спільною валютою ЄС. Все це пов'язано з тим, що Великобританія відома як «імперія, над якою ніколи не заходить сонце», і звідси її прагнення наголосити на своїй відмінності від інших країн ЄС. Всі ці причини стали підґрунтям для виходу Великобританії з ЄС 1 лютого 2020 року. Цей розвиток дуже вплинув на Британію у соціальному та економічному плані [34].

Нездатність Великобританії пристосуватися до зовнішньої політики ЄС та зайняти позицію, що вона економічно та соціально вища, сприяла поділу. Брексіт, який був прийнятий шляхом вивчення думок людей на референдумах, що проводилися в різні періоди, став очевидним у результаті відділення, отриманого з невеликим відривом на останньому референдумі. Відомо, що цей референдум виник через бажання лідера консерваторів Джеймса Кемерона стати прем'єр-міністром ще на один термін. На той час загальновідомо, що люди з правими поглядами та прихильники Брексіту хотіли провести новий референдум по всій країні. Щоб бути прем'єр-міністром ще один термін, Кемерон організував свою виборчу кампанію відповідно до цієї ситуації та пообіцяв провести

референдум. Хоча результат референдуму був у бік поділу, Кемерон утримався від взяття на себе цієї відповідальності і передав це завдання адміністрації Терези Мей. Тодішній міністр закордонних справ Борис Джонсон, який був в авангарді і хотів виходу з Brexit, пішов у відставку після того, як Тереза Мей не змогла серйозно поставитися до ситуації та отримала парламентську більшість разом із керівництвом Консервативної партії. Це в решті решт спричинило схвалення Brexit [42].

Стверджується, що збитки, завдані британській економіці Brexit, яку називають перемогою ультраправих, еквівалентний Covid-19. Влада заявляє, що Великобританія не може повернутися до економічних умов до Covid-19 у найближчі 5 років. Більшість громадян почали скаржитися на цей поділ, який стався з невеликою перевагою. Також відомо, що Brexit та корупційні скандали останніх років знизили довіру британської громадськості до уряду. Опитування, опубліковане попередніми днями, показує, що громадяни довіряють ЄС і Європейському парламенту більше, ніж уряду. Другий референдум, який Борис Джонсон перешкодив виборами, призведе до відокремлення від ЄС чи ні — ще одне важливе питання, яке обговорюється. Відповідно останні події та економічна ситуація показують, що британці більше довіряють ЄС і незадоволені Brexit. Хоча це може бути методом, за допомогою якого британські політики формуватимуть свою зовнішню політику в майбутньому, угоди, укладені прем'єр-міністром Великобританії Ріші Сунаком з метою зміцнення економічних формацій та фінансової політики, є кроками, які можуть дещо відновити британську економіку. Незважаючи на все це, видимі пошкодження досить великі та серйозні. Ринкові угоди з ЄС становлять значну частину британської економіки. Хоча відомо, що ця ставка, відома як 4%, може бути відновлена під час укладання важливої економічної угоди, незважаючи на поділ, ЄС не дуже добре дивиться на цю угоду.

Експертами ведуться палкі дебати, щодо першопричин виходу Британії з ЄС, і називаються широкий спектр як суто політичних, так і глибиною економічних причин такого кроку. Наше дослідження більше стосується саме наслідків для британської економіки виходу Британії з членства в ЄС [47].

Референдум про вихід з ЄС пройшов влітку 2016 року і Великій Британії та ЄС знадобилося ще 4 довгих років перемовин про завершення інтеграційних стосунків. Остаточний вихід Британії з ЄС не пройшов безперешкодно, проте найгірші прогнози все-таки не виправдалися. Черги з вантажівок на кордоні були відсутні, а покупці британських супермаркетів не страждали від дефіциту товарів.

Незважаючи на те, що криза COVID-19 затьмарила вплив Brexit, вихід Британії з ЄС все ж таки спричинить певні труднощі. Неприємності з новими угодами спонукали багато іноземних підприємств повністю зупинити постачання до Великобританії.

Але справжній удар по британській економіці після Brexit, найімовірніше, буде відчутним з часом і не стане різким вибухом. Уклавши угоду про торгівлю в останню хвилину, Великобританія та ЄС уникли короточасних зривів, але аналітиків більше турбують довготривалі перспективи. Банк Англії вже прогнозував, що британська економіка через кілька років стане на три-чотири відсоткові пункти менше, ніж була б, якби країна залишалася в європейському єдиному ринку та митному союзі. Якщо ефект від виходу з ЄС протилежний приєднанню до нього, то на Британію чекає не різке економічне падіння, а тривала хвороблива рецесія, наслідки якої можуть бути відчутними згодом, резюмує видання [41].

Загальний стан британської економіки (рис.2.1) перебував в певній невизначеності під час перехідного періоду 2016-2019 рр. ВВП фактично знаходилось на місці, коли основні конкуренти зростали в цій період. Це був перший негативний вплив на економіку – період невизначеності, незрозумілості що буде з економікою та відносинами з ЄС далі. Але можна сказати, що на Британію не так сильно вплинули наслідки COVID-19, економіка продемонструвала стійкість на відміну від багатьох країн ЄС та має тенденцію до зростання, що демонструють тенденції 2021 та 2023 років.

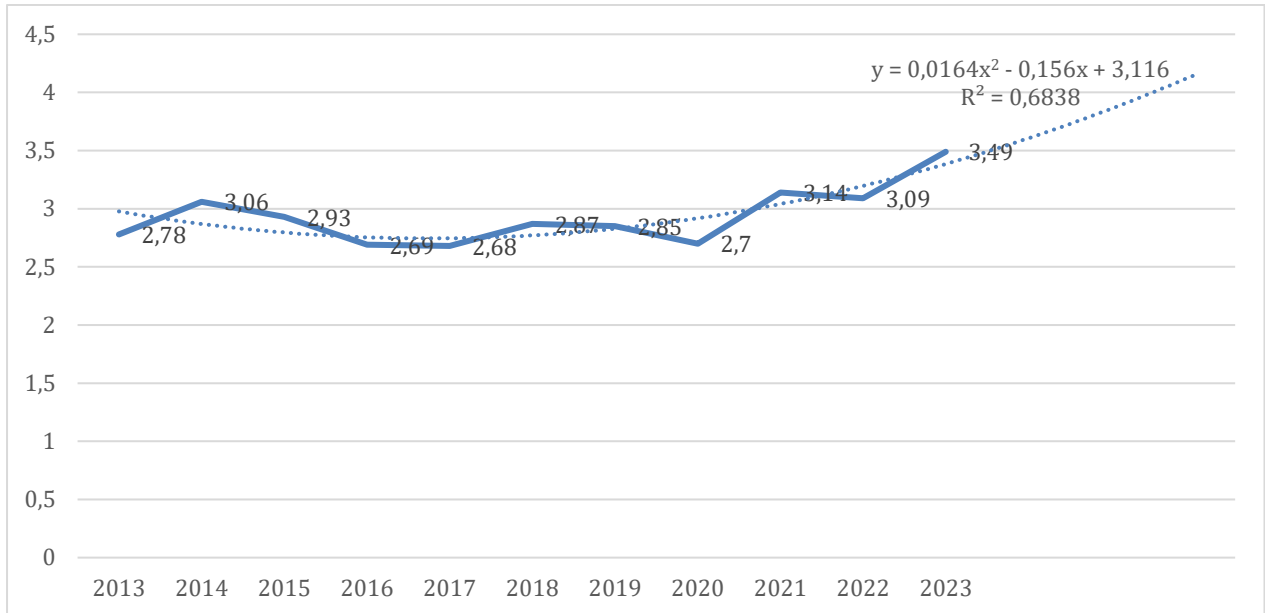

Рис. 2.1. ВВП (номінальний) Великої Британії, млрд дол. США. Складено за матеріалами [44]

Незважаючи на песимістичні оцінки, економіка Британії минулого року зростала швидше за німецьку чи французьку. Проте, реальний ВВП Великобританії на душу населення ледь перевищив рівень до пандемії. Понад те, зараз він на 4% перевищує рівень середини 2016 року. Для порівняння, у ЄС він становить – 8%, а у США – 15%. У той же час у Сполученому Королівстві за цей період зафіксовано вищу інфляцію, ніж в інших країнах. Більше того, споживчі ціни у Великій Британії зросли на 31% із середини 2016 року (у США цей показник – 27%, а в євросоні – 24%) [52].

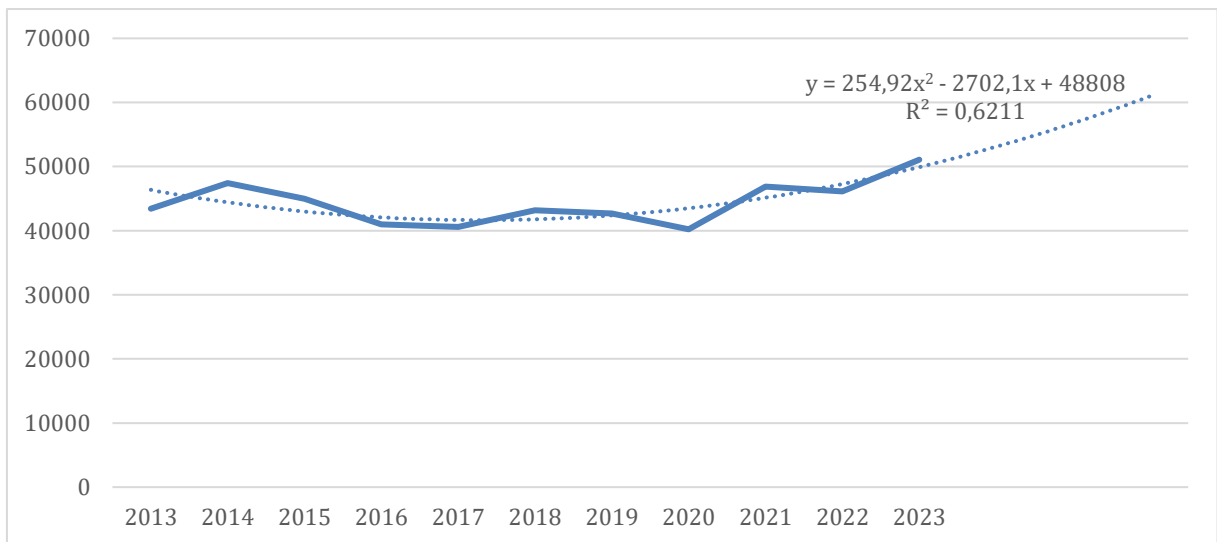

Рис. 2.2. ВВП (номінальний) на душу населення Великої Британії, млрд дол. США. Складено за матеріалами [44]

Згідно з незалежним аналізом, проведеним компанією Cambridge Econometrics, відмова від членства у митному союзі та єдиному ринку ЄС зменшила обсяг національної економіки на 6% [30].

При цьому гіпотетичний сценарій, за якого Великобританія вирішила залишитися в ЄС, також показав, що країна втратила б 1,8 мільйона робочих місць (зниження на 4,8%).

Дані щодо валового національного доходу свідчать, що в британській економіці до сих пір залишаються побоювань щодо інвестицій в середину країни. ВНД перевищують ВВП вже на 200 млрд дол, хоча до пандемії був з ним на рівних показниках. Все більше капіталу йде з Великої Британії та знаходить своє місце в більш стабільних економіках світу.

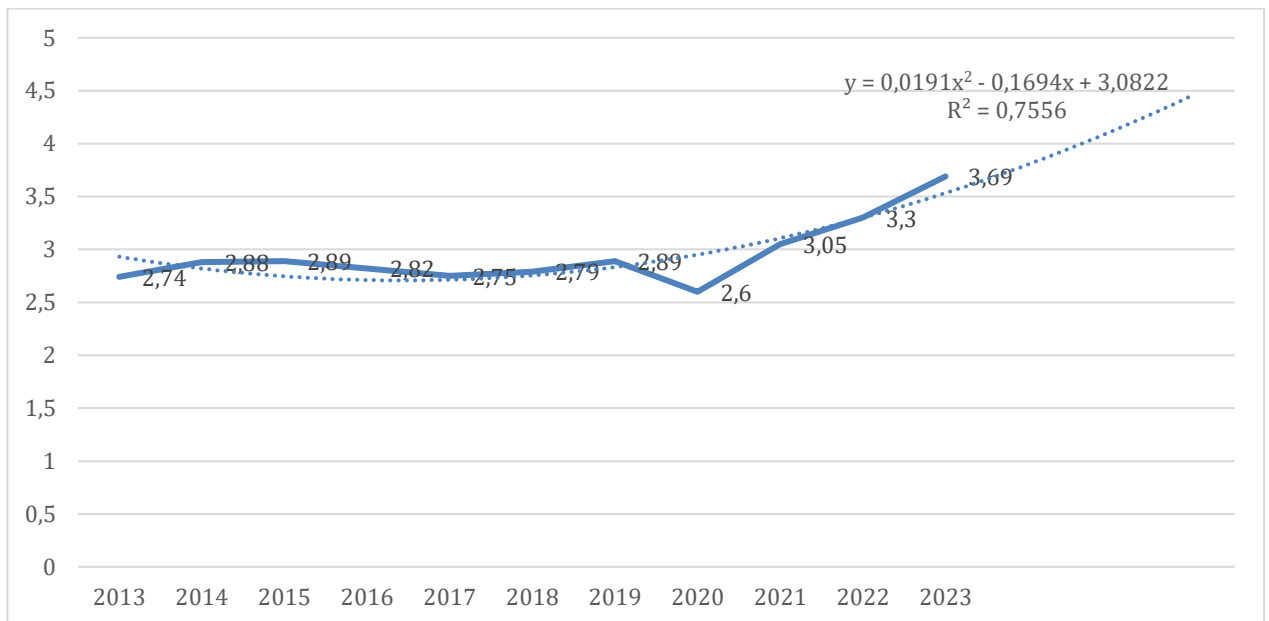

Рис. 2.3. ВНД (номінальний) Великої Британії, млрд дол. США. Складено за матеріалами [44]

У МВФ частково звинувачують Брекзит у проблемах британської економіки, вказавши, що в країні дуже не вистачає робочої сили, а тому страждає продуктивність виробництва. Брекзит лише посилив нестачу робочої сили, перекривши потік працівників із ЄС. Страх перед навалою мігрантів, що використовувався прихильниками виходу та був головною рушійною силою Брекзиту, спонукало нову проблему в економіці Британії – дефіцит дешевої робочої сили, хоча показники безробіття залишаються на досі непоганому рівні [32].

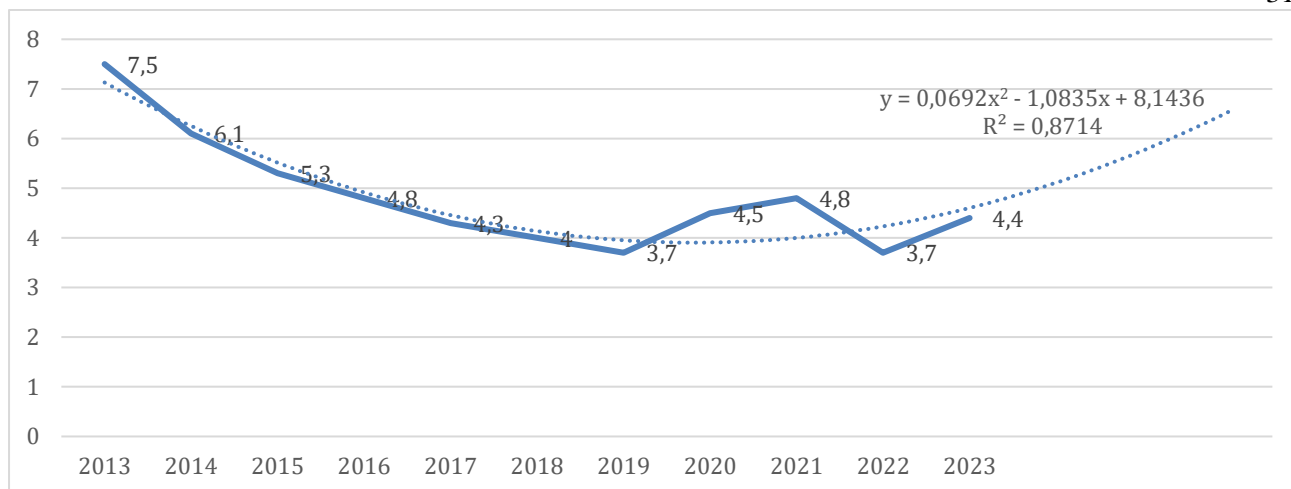

Рис. 2.4. Показник безробіття Великої Британії, % від працездатного населення. Складено за матеріалами [51]

Втім, наслідки Брекзиту істотно вплинули на економіку, і через те, що він сильно поляризував політичне поле. Британія, якої торкнулася та ж енергетична криза та інфляція, що прокотилися Європою, справляється з негараздами гіршими за сусідів.

Інфляція хоч і трохи знизилася, але все одно тримається на рівні вкрай високих позначок. Саме переважно через Брекзит Консервативну партію Сунака розривають усередині різні угруповання, що блокують дії з різних питань, від міського планування до нових відносин із ЄС.

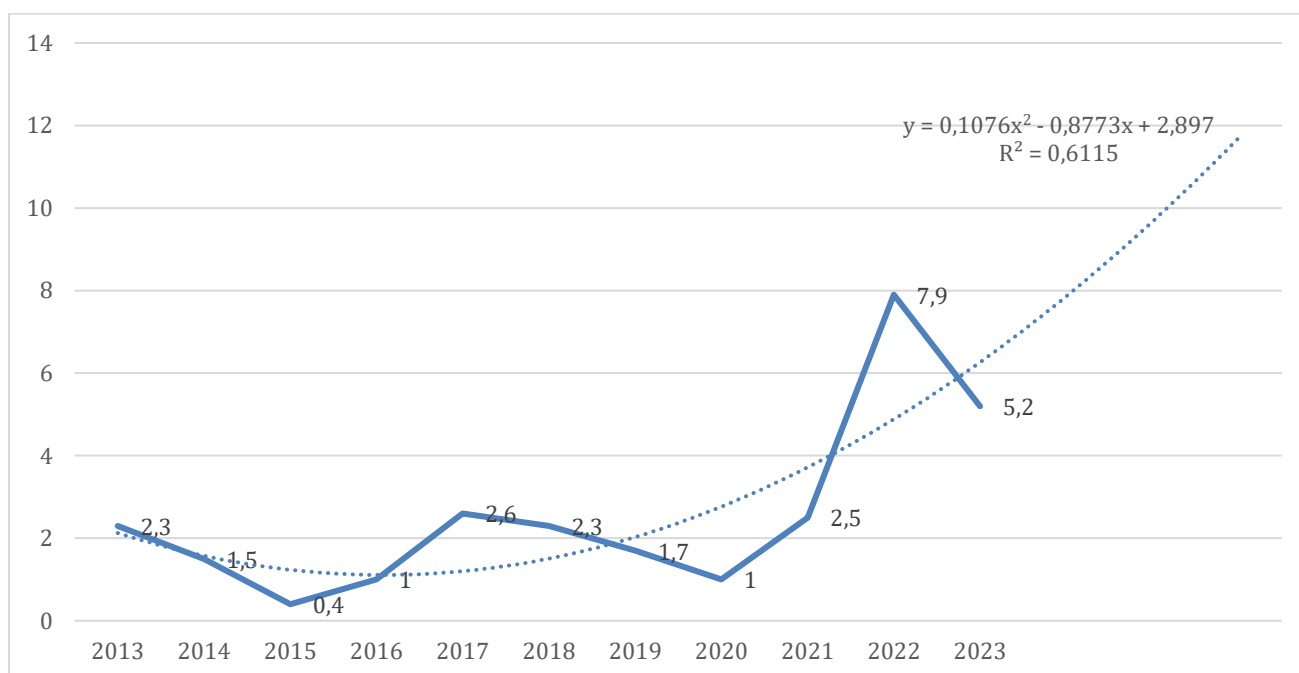

Рис. 2.5. Показник інфляції Великої Британії, %. Складено за матеріалами

Майже через вісім років після рішення вийти з Євросоюзу Великобританія так до кінця і не розлучилася зі своїм найбільшим партнером. Отримавши право повернути бар'єри в торгівлі ще в січні 2021 року, влада до останнього відкладала перевірки товарів на кордоні, побоюючись дефіциту продуктів та невдоволення населення.

Угода про двосторонню торгівлю була досягнута 24 грудня 2020 року лише за кілька днів до виходу Великобританії з європейського внутрішнього ринку. Воно передбачає вільну торгівлю та відсутність мит. Крім того, у ньому прописані положення щодо майбутньої співпраці Брюсселя та Лондона у сфері поліції та юстиції, а також соціального забезпечення громадян обох сторін.

У ході переговорів британська сторона намагалася добитися від ЄС значних поступок у рамках нетарифних обмежень. Однак у цьому випадку Союз виявив твердість. По-перше, Брюссель наполягав на жорстких правилах відповідності країні походження товару під час здійснення безмитної торгівлі. Виконання цієї вимоги скоротить список товарів, які не оподатковуються тарифами. Наприклад, тростинний цукор або рис, які привозять до Великобританії і там переробляють чи фасують, тепер оподатковуватимуться. Продукти тваринного походження для виконання правил відповідності повинні бути виготовлені тільки з народжених та вирощених у Великій Британії тварин. Необхідність відповідати країні походження серйозно торкнеться британського автомобілебудування, зокрема виробництва електромобілів, оскільки в Угоді прописано, що частка іноземних деталей у кінцевому продукті не повинна перевищувати 45%. Оскільки в даний час цей показник іноді досягає 75%, передбачено шестирічний перехідний період для досягнення заявлених цілей [39].

Крім того, Британія не змогла погодити механізм еквівалентності санітарних та фітосанітарних заходів та домовитися про зниження рівня перевірок, аналогічних до ветеринарної угоди ЄС – Нова Зеландія, де лише один відсоток товарів підлягає перевіркам. На думку експертів британського Інституту управління, встановлення еквівалентності перевірок зажадало б від Великобританії піти на тісніше узгодження нормативних вимог з ЄС у цій сфері, що не входило до планів уряду. У результаті британські фермери та рибалки вже

зіштовхнулися з проблемами оформлення та затримками у доставці своєї продукції, значна частина якої відноситься до категорії швидкопсувних [38].

По-третє, ЄС відмовився надати можливість британським випробувальним центрам продовжувати сертифікацію продукції на ринку ЄС. Великобританія не змогла також домогтися щодо включення положень про взаємне визнання професійної кваліфікації. Замість свободи пересування британські громадяни тепер зможуть перебувати без візи на території ЄС лише дев'яносто днів, що ускладнить роботу багатьох сфер бізнесу. Перелік видів діяльності, дозволених для безвізових короткострокових ділових поїздок, був обмежений [43].

Британський уряд оголосив про своє прагнення лібералізувати торгівлю, а саме максимально знизити імпорتنі тарифи з одночасним спрощенням тарифної системи, усунути нетарифні бар'єри.

Зокрема, визнано виправданим відмову від імпорتنих мит у тих областях, де Британія не має власного виробництва або незначна. Саме для спрощення системи імпорتنих тарифів уряд запропонував:

- скасувати імпорتنі тарифи нижче 2,5%;
- будь-який тариф нижче 20% буде округлений до найближчого значення, кратного 2,5% (наприклад, тариф 19,8% знизиться до 17,5%);
- будь-який тариф в діапазоні від 20% до 50% буде заокруглено в меншу сторону до найближчого значення, кратного 5% (наприклад, тариф 34% буде знижено до 30%);
- будь-який тариф вище 50% буде заокруглено в меншу сторону до найближчого значення, кратного 10% [49].

В таблиці 2.1 продемонстровані основні показники зовнішньої торгівлі Великої Британії.

Показники зовнішньої торгівлі товарами та послугами Великої Британії, млрд
дол. США

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Експорт	843,5	875,8	815,3	777,2	827,9	906,7	902	801	929,8	1030,2	1087,6
Імпорт	883,1	935,3	859,6	828,2	863,8	946,5	941,8	784,6	934,6	1110,4	1154,1
Зовнішньо торговельний оборот	1727	1811	1674,9	1605,4	1691,7	1853,2	1843,8	1585,6	1864,4	2140,6	2241,7
Сальдо торговельного балансу	-39,6	-59,5	-44,3	-51	-35,9	-39,8	-39,8	16,4	-4,8	-80,2	-66,5

Складено за матеріалами [46]

Угода про торгівлю та співробітництво дуже мало регулює доступ ринку послуг. Спочатку Великобританія була дуже зацікавлена у дозволі її компаніям працювати на ринку ЄС, особливо в секторі фінансових послуг, оскільки саме ця діяльність становила більшу частину британського експорту до інших країн Євросоюзу. Однак принципове небажання британської сторони зберегти свободу пересування спричинило відмову від членства в Єдиному внутрішньому ринку, а з боку Союзу – скасування привілеїв такої участі.

Доступ британських фінансових компаній на ринок ЄС можливий, якщо Комісія визнає законодавство Сполученого Королівства у цій галузі еквівалентним союзному. З технічної точки зору Великобританія, яка нещодавно залишила ЄС і поки що має ті ж правила, повинна відповідати критеріям Союзу. Але це рішення багато в чому матиме політичну складову. Для ЄС вихід британських компаній з ринку, з одного боку, дає можливість збільшити фінансову активність та створити більш інтегрований ринок капіталу в рамках 27 держав-членів. З іншого боку, Комісія зазнає законних побоювань, що наявне нині вирівнювання надалі не існуватиме, оскільки і тут британський уряд заявляє про намір відійти від правил Союзу, встановлюючи власні. Таким чином, при наданні еквівалентності ЄС необхідно враховувати ступінь майбутньої дивергенції.

Для Британії ця проблема також не є однозначною. З одного боку, фінансові кола зацікавлені у поверненні ринку ЄС. Через Брекзит фінансові компанії

перевели близько 1,5 трлн євро активів та 7600 робочих місць з Лондонського Сіті до інших країн ЄСЗ. А через місяць після закінчення перехідного періоду Амстердам випередив Лондон за обсягом торгівлі акціями. З іншого боку, еквівалентність визнається в односторонньому порядку Комісією ЄС; вона ж стежить за дотриманням існуючих норм. Такий підхід, очевидно, обмежує свободу встановлення своїх правил для британського уряду. Тому є підстави припускати, що навіть якщо ЄС визнає еквівалентність фінансових послуг для Великобританії, то таке рішення може не бути постійним та/або всеосяжним, а тривалість та охоплення його дії залежатимуть від рівня майбутньої дивергенції двох систем [37].

Динаміка минулих переговорів та зміст угоди відбивають пріоритети сторін. Великобританія явно віддавала перевагу суверенітету, а не економіці. Показово, що британський уряд мало подбав про інтереси таких важливих секторів економіки, як лондонський Сіті чи автомобільна промисловість, але витратив багато сил на переговори про правила рибальства, внесок якого у ВВП Великобританії становить лише 0,04 відсотка. Європейський Союз, не побачивши зацікавленості партнера у поглибленій співпраці, основну увагу приділив спробам гарантувати рівні правила конкуренції. Загалом, за влучним зауваженням експертів Центру європейських реформ, Британія здобула бажану свободу, але не безкоштовно [31].

Як видно з таблиці 2.2, у 2016 році коли було проведено референдум про статус Великої Британії у ЄС та у 2022 році, коли вже фактично Британія завершила вихід, зовнішня торгівля Британії зазнала змін. Загальні обсяги зростають майже по всіх регіонах світу, але ми бачимо що з країнами ЄС дещо вони впали, особливо в імпорті, хоча за експортом – зростають навіть у провідні країни ЄС.

Географічна структура зовнішньої торгівлі Великої Британії у 2016 та 2022

рр., млрд дол. США

ЕКСПОРТ	2016	2022	+/-	ІМПОРТ	2016	2022	+/-
ЄВРОПА	218	256	38	ЄВРОПА	384	408	24
Нідерланди	24,9	41,9	17	Німеччина	91	76,2	-14,8
Німеччина	41,4	40,6	-0,8	Норвегія	18,3	59,1	40,8
Ірландія	22,3	32,6	10,3	Нідерланди	43,5	38,2	-5,3
Франція	25,1	30,2	5,1	Франція	33,9	35,1	1,2
Бельгія	15	24,2	9,2	Італія	24,5	28,5	4
Іспанія	12,8	11,9	-0,9	Іспанія	22,7	22,6	-0,1
Італія	12,7	9,78	-2,92	Бельгія	24,9	21,5	-3,4
Швейцарія	15,3	7,99	-7,31	Ірландія	18	19	1
Швеція	6,43	7,21	0,78	Польща	13	17,2	4,2
Польща	5,5	7,16	1,66	Швейцарія	31,5	13,5	-18
Норвегія	4,14	4,54	0,4	Швеція	8,45	10,6	2,15
Австрія	2,53	4,02	1,49	Чехія	8,38	8,72	0,34
Інші	29,9	33,9	4	Інші	45,87	57,78	11,91
АЗІЯ	87	116	29	АЗІЯ	156	211	55
Китай	18,8	35,4	16,6	Китай	58,7	92,5	33,8
ОАЕ	8,16	11,5	3,34	Туреччина	15,4	13,7	-1,7
Гонконг	8,32	9,19	0,87	Індія	9,13	11,9	2,77
Сінгапур	5,2	7,71	2,51	Японія	14	11,2	-2,8
Туреччина	6,05	7,4	1,35	Казахстан	0,95	8,01	7,06
Японія	6,1	6,61	0,51	Катар	1,68	7,5	5,82
Індія	4,45	6,3	1,85	В'єтнам	5,1	7,23	2,13
Південна Корея	5,67	5,88	0,21	Південна Корея	6,77	7,08	0,31
Саудівська Аравія	5,86	4,4	-1,46	Тайвань	4,03	5,16	1,13
Інші	18,39	21,61	3,22	Інші	40,24	46,72	6,48
АМЕРИКА	69,3	78,7	9,4	АМЕРИКА	77,7	104	26,3
США	55	61,8	6,8	США	52,8	75,4	22,6
Канада	6,2	7,02	0,82	Канада	15,1	12,9	-2,2
Бразилія	2,37	3,17	0,8	Мексика	2,44	4,53	2,09
Мексика	1,74	1,69	-0,05	Бразилія	2,9	3,78	0,88
інші	3,99	5,02	1,03	Інші	4,46	7,39	2,93
АФРИКА	13	12	-1	АФРИКА	18,7	21	2,3
ОКЕАНІЯ	6,4	6,7	0,3	ОКЕАНІЯ	8,55	3,66	-4,89

Складено автором за матеріалами [45]

Це ще раз свідчить про те, що незважаючи на вихід Британії з ЄС, зв'язки з країнами континентальної Європи нікуди не діваються, при тому що Британія стала більше диверсифікувати свої торговельні потоки, співпрацюючи з такими країнами як Норвегія, Китай, ОАЕ та США.

2.2. Напрями впливу дезінтеграційних процесів на перспективи макроекономічного розвитку Великої Британії

Після виходу з ЄС прихильники Брексіту вважали, що це зробить країну більш гнучкою, здатною швидше відновитися та досягти успіху у глобальній економіці. Проте останніми роками можна з упевненістю сказати, що ці очікування не справдилися.

Згідно з останнім громадським опитуванням, переважна більшість британців звинувачують чотири консервативні уряди, що слідували один за одним, у неправильному управлінні періодом після Брексіту. Приблизно 75% опитаних погоджуються із твердженням, що "Брексіт міг би бути успішним, але його реалізація урядом провалилася". В результаті 56% вважають Брексіт помилкою.

Брексіт стався через три основні проблеми, з якими зіткнулися британці. По-перше, вони не бажали приєднуватися до Єврозони та відмовлятися від фінансової незалежності. Водночас вони побоювалися, що перебування поза Єврозоною послабить їхній політичний вплив у Брюсселі і, можливо, зробить їх уразливими перед небажаним банківським регулюванням, яке походить від Європейського центрального банку [40].

Друга проблема, яка викликала все більше занепокоєння, пов'язана із внутрішніми змінами політичних інститутів у Брюсселі. Початковий європейський проєкт, націлений на вільну торгівлю, вільний рух капіталу та робочої сили, поступово почав перетворюватися на план "наддержави", що контролюється дедалі потужнішою і найдорожчою бюрократією, в якому Великобританія відігравала роль головного донора до бюджету ЄС.

І останній, але не менш значущий фактор, який викликав занепокоєння у британському суспільстві, був пов'язаний із побоюваннями, що політика Європейського союзу може призвести до необмеженого припливу іммігрантів з усього світу.

Деякі противники Брексіту також вважали, що розрив зв'язків із Європою призведе до зменшення обсягів торгівлі та інвестицій. Вони вважали, що

Великобританія не зможе компенсувати втрачені вигоди від тісної економічної інтеграції з Європою вужчими зв'язками зі Сполученими Штатами, Китаєм та країнами колишньої Співдружності. На їхню думку, це призведе до нижчих темпів економічного зростання та зменшення геополітичної ролі Великобританії [36].

Зараз ми можемо побачити, що певною мірою обидві сторони мали рацію. За останні три роки, під час економічного відродження після пандемії Covid-19 темпи зростання реального ВВП у Великій Британії у деякий період прискорилися приблизно на 30 відсотків, а в Європейському союзі – на 21 відсоток. Проте за останні три квартали темпи зростання в обох випадках вирівнялися. Згідно зі звітом Міжнародного валютного фонду за квітень 2023 року, очікується, що ВВП у Великій Британії та Європейському союзі залишиться більш менш стабільним протягом наступних п'яти років.

Ті, хто підтримував Брексіт, мали рацію в тому, що вихід із Європейського союзу не призвів до економічної катастрофи для Великобританії. Однак інші стверджували, що Брексіт сам по собі не перетворить мрію про успішну Британію на реальність, що також виявилось правдою.

Згідно з індексом економічної свободи, складеним Фондом Heritage Foundation і The Wall Street Journal, за період з 2020 по 2023 рік рейтинг Великобританії знизився на 11,85 відсотка та її економіка зараз класифікується як "помірно вільна" (раніше вона була "переважно вільною"). У порівнянні з цим, за останні три роки індекс Німеччини (з економікою, переважно вільною) залишався практично незмінним, тоді як індекс Франції (з помірно вільною економікою) знизився на 3,6 відсотка. Якби Brexit спричинив кращу економічну ситуацію, ніж усередині ЄС, він міг би стати успішним кроком, а не провалом. Однак натомість обстановка залишилася незмінною. Уряд Ліз Трасс спробував на короткий час змінити ситуацію, але ці спроби не мали успіху. Критики звинувачували Трасс у нездатності пояснити, як вона збирається збалансувати бюджет за суттєво знижених податкових надходжень. У свою чергу Ріші Сунак усвідомлює, що національна економіка перебуває у скрутному становищі. Він описує основні причини (недостатню освіту, низьку продуктивність та

інвестиції) і робить висновок, що рішення має бути знайдено через поліпшення державної політики [35].

Одним із основних аргументів кампанії за вихід Великобританії з Європейського союзу в ході референдуму був пов'язаний із контролем над потоком іммігрантів з інших країн ЄС. Багато людей висловили занепокоєння щодо високого рівня імміграції та її можливого негативного впливу на робочі місця, заробітні плати та якість життя.

Великобританія запровадила нову імміграційну систему з 1 січня 2021 року, що означало припинення вільного пересування людей між Великою Британією та Європейським Союзом, а також Європейською економічною зоною. Нові правила набрали чинності одночасно з Угодою про торгівлю та співпрацю між Великобританією та ЄС. З новою імміграційною системою мігранти з країн ЄС, які приїжджають на роботу у низькокваліфікованих та низькооплачуваних професіях, вже не мають права на в'їзд. Однак для мігрантів із країн, які не входять до ЄС, які приїжджають до Великобританії для роботи, нові правила становлять суттєве покращення порівняно з попередньою системою. В даний час встановлені нижчі порогові значення для заробітної плати та кваліфікації, а також відсутнє загальне обмеження на кількість таких мігрантів.

Припинення вільного пересування призвело до значних змін у міграційних потоках у різних секторах, особливо знизивши кількість мігрантів, які приїжджають до Великобританії для роботи у сфері послуг.

Таким чином, основна політична мета нової системи імміграції полягає не так у скороченні міграції, як у необхідності зробити її різноманітнішою у географічному сенсі і більш вибірковою за рівнем кваліфікації працівників.

Нова імміграційна система становить істотне посилення контролю над міграцією з Європейського Союзу проти режиму вільного пересування. Мігранти, які приїжджають для роботи у низькокваліфікованих та високооплачуваних професіях, у принципі більше не можуть отримати дозвіл на в'їзд. Навіть ті, хто відповідає вимогам, мають покладатися на потенційних роботодавців для подання заяв від їхнього імені, сплачувати значні збори і, як і мігранти з країн, що не входять до ЄС, мають значно обмежені права, наприклад,

щодо доступу до соціальних пільг.

Брексит став значною подією для молоді у Великій Британії. Він приніс невизначеність у життя молодих людей, особливо тих, хто прагне здобути вищу освіту. Існує безпосередній зв'язок між рівнем освіти та заробітною платою. Дослідження показують, що розрив у доходах між людьми з вищою освітою та тими, хто не здобув вищу освіту, становить від 20% до 30% у Великій Британії.

Однією із проблем, пов'язаних із Брекситом, стала невизначеність для британських студентів, які беруть участь у програмі освіти "Еразмус". Ця програма дозволяла британським студентам навчатися в університетах країн Європи, а іноземним студентам – у Великій Британії. Понад 4 мільйони молодих людей віком від 13 до 29 років (що становить близько третини всього населення Великобританії у цій віковій групі), включаючи прихильників та противників Брекситу, висловилися за збереження можливості вчитися та працювати в інших європейських країнах після виходу з ЄС, а також за дотримання європейських стандартів у галузі навколишнього середовища та підтримку фінансування науки на колишньому рівні.

Раніше країна отримувала підтримку від Європейського Союзу щодо фінансування наукових досліджень. Безліч дослідників, які працюють у британських університетах, а також студенти та аспіранти, є іноземними громадянами. Якщо ці вчені покинуть країну, багато наукових програм стануть неможливими. Британські вчені також переймаються можливою ізоляцією, оскільки партнерські відносини з науково-дослідними центрами Європи, які були встановлені протягом десятиліть, можуть бути перервані.

Також варто зазначити, що останніми роками відзначається зниження інтересу молоді до технічних дисциплін, а випускники британських шкіл відстають за рівнем математичної грамотності. Наприклад, частка випускників закладів третинної освіти з технічних спеціальностей у Великій Британії склала 9,2% у 2015 році, тоді як у Франції ця частка склала 14,8%, а у Німеччині – 22,3%. Іноземні студенти вдвічі частіше вибирають технічні спеціальності під час навчання у Великій Британії, ніж місцеві студенти. В умовах, коли економіка знань стає важливим фактором зростання продуктивності праці, доступ молоді

до якісної освіти стає надзвичайно важливим [36].

Прихильники Брекситу часто стверджували, що вихід з ЄС прискорить неминучу та бажану переорієнтацію торгівлі Великобританії з Європи на зарубіжні ринки, що швидко зростають. І справді, за останні два десятиліття Великобританія стала менш інтегрованою з ЄС у торговому аспекті; торгівля з членами ЄС нині становить менше половини загального обсягу торгівлі Великобританії. Насправді, навіть після виходу Великобританії лише Ірландія та Кіпр залишаються державами-членами, які більше торгують за межами ЄС, ніж усередині нього.

Угода про торгівлю та співробітництво між Великобританією та Європейським союзом, хоча на перший погляд сигналізує про позитивні перспективи для бізнесу та населення, все ж таки супроводжується деякими складнощами. Угода встановлює загальну правову рамку, але вона не охоплює всі аспекти і не вирішує всі питання, що виникають.

Одним із прикладів складнощів став випадок з компанією "AstraZeneca" та постачанням вакцин до Європейського союзу. Через побоювання, що постачання вакцин не буде виконано у повному обсязі, Євросоюз розглядав можливість відновлення митного контролю на кордоні Ірландії та Північної Ірландії. Це викликало обговорення блокування транспортування вакцин через північно-ірландський кордон із ЄС до Великобританії. Згодом Європейська комісія скасувала цю ідею, але це показало, що Північноірландський протокол може використовуватись у політичних іграх та як інструмент політичного тиску.

Такі ситуації підкреслюють складнощі та невизначеності, з якими стикаються обидві сторони у процесі реалізації угоди про торгівлю та співробітництво після Брексіт.

Протистояння між Лондоном та Брюсселем з північноірландського питання тривало і після саміту "Групи семи" у Великій Британії у червні 2021 року. Президент Франції Еммануель Макрон звинуватив Лондон у невиконанні міжнародних зобов'язань, наголосивши, що Північна Ірландія підпорядковується правилам Євросоюзу. У відповідь міністр закордонних справ Великобританії Домінік Рааб назвав ці заяви "образливими", а Борис Джонсон наголосив на

необхідності визнання того, що Північна Ірландія та Британія єдині.

Напруженість у відносинах проявляється також у політиці Північної Ірландії. Юніоністські партії та уряд Великобританії висловили своє невдоволення протоколом, вважаючи його неприйнятним і таким, що створює бар'єри для торгівлі всередині країни.

Незважаючи на це, у лютому 2022 року Великобританія та ЄС оголосили про нову "Віндзорську рамкову програму" для внесення змін до протоколу щодо Ірландії та Північної Ірландії. Це свідчить про прагнення сторін знайти рішення та покращити ситуацію. У червні 2022 року уряд Великобританії подав законопроект про протокол Північної Ірландії, щоб в односторонньому порядку змінити деякі положення протоколу. Домовленості були офіційно погоджені 24 березня 2023 року, а нові заходи вводитимуться поетапно.

Переговори були відновлені восени 2022 року і активізувалися за нового прем'єр-міністра Великобританії Ріші Сунака. У результаті 27 лютого 2023 року Великобританія та ЄС оголосили про нову "Віндзорську рамкову програму". Ця програма представляє короткий виклад умов початкового протоколу, проблем, що виникли, позицій Великобританії та ЄС щодо змін та остаточних умов угоди.

Ці кроки вказують на те, що сторони продовжують пошуки компромісу та вирішення проблем, пов'язаних із протоколом щодо Північної Ірландії. Вони також свідчать про бажання Великобританії та ЄС досягти угоди, яка б задовольнила обидві сторони та забезпечила стабільність у регіоні [50].

Проте політико-правові суперечки, що продовжуються, і напруженість можуть призвести до сталого конфлікту у відносинах між Великобританією і ЄС. Це може негативно позначитися на співробітництві та інших сферах політичної взаємодії.

Вихід Сполученого Королівства зі складу Європейського Союзу спричинив не лише необхідність серйозного перегляду національного законодавства країни, а й не менш глобальні наслідки у галузі міжнародних, особливо торгівельних відносин. Насамперед потрібно було заново врегулювати відносини з ЄС, і, як зазначають багато експертів, Британія в цьому плані помітно прогнала, обмінявши економічні вигоди від членства в Союзі на «суверенітет». Тепер

країна опинилася перед дилемою: або прагнути зберегти колишній рівень торгівельних зв'язків за рахунок постійного узгодження свого внутрішнього законодавства з правом ЄС, що має на увазі необхідність пожертвувати такою високою ціною завойованим суверенітетом, або віддати пріоритет останньому, жертвуючи торговими та економічними зв'язками з континентом. Зважаючи на все, країна обрала другий шлях, розраховуючи на можливість вибудовування принципово нових відносин з іншими країнами. Цьому має сприяти те, що тепер Великобританія більше не пов'язана загальноєвропейськими правилами та обмеженнями. Однак, як зазначають експерти, невдача у переговорах із США і подальша відмова від них демонструють, що існує «дірка у торгівельній стратегії уряду після Брекзиту» [39].

Щодо інших торгових угод, то вони в основному мають мету зберегти для Королівства дію умов угод відповідних країн з ЄС, учасницею яких Британія набула чинності під час членства в Союзі. Причому переговорний процес виявився аж ніяк не простим, і країні не завжди вдавалося досягти вигідних для себе умов. Так, фахівці вважають, що Британія досягла деяких успіхів в угоді з Японією, але прогнала в угодах зі Швейцарією, Туреччиною та Норвегією.

Будь-яка країна, що взаємодіє з ЄС на підставі формалізованих угод, має вибрати місце у спектрі між, з одного боку, максимальною регуляторною автономією та мінімальними економічними зв'язками, а з іншого, між мінімальною регуляторною автономією та максимальними економічними зв'язками. На відміну від більшості країн, які мають привілейовані відносини з ЄС, Великобританія обрала низький рівень економічних відносин та високий ступінь самостійності (див. додаток А).

І британський уряд, і керівництво ЄС представили Угоду про торгівлю та співпрацю як свою перемогу. Насправді переможців немає, але наявність угоди у будь-якому випадку краща, ніж її відсутність. Британія зафіксувала в Угоді можливість максимально дистанціюватися від норм та правил ЄС.

Ідея відновлення суверенітету та регуляторної автономії Сполученого Королівства (за винятком Північної Ірландії) від ЄС чітко простежується у тексті угоди. Принцип кондиційності, який Євросоюз застосовує у відносинах з третіми

країнами, не так явно видно в угоді з Британією, проте він присутній переважно за рахунок наявності страхувальних заходів та можливості переглянути умови договору. Формат майбутніх відносин багато в чому залежить від дій Великобританії, оскільки сильна дивергенція та можливе спотворення правил чесної конкуренції, а також обмеження інтересів ЄС у сфері рибальства, мають спричинити застосування захисних заходів з боку ЄС і, як наслідок, запровадження тарифів або квот. Можна припустити, що ступінь деєвропеїзації та дивергенції Сполученого Королівства залежатиме, з одного боку, від успіхів у переорієнтації торгових пріоритетів країни та зниження залежності від ринків ЄС, а з іншого, від внутрішньополітичної ситуації у самій Британії: знаходження тієї чи іншої партії при владі та рівня задоволення/невдоволення наслідками Брекситу у суспільстві. Євросоюз, зі свого боку, змушений буде відстежувати дії Великобританії та охоронятиме гомогенність Єдиного внутрішнього ринку. Формально для цього він має всі важелі. Однак практика, мабуть, буде набагато багатша за положення Угоди. Вже сьогодні несподівані проблеми виникають у зв'язку з наслідками коронакризи, а також реалізацією Протоколу щодо Північної Ірландії. Угода про торгівлю та співробітництво між Європейським Союзом та Сполученим Королівством створює основу для формування майбутніх відносин у різних сферах взаємодії, дизайн яких неодноразово змінюватиметься.

Брексит став багато у чому наслідком того, що Сполученому Королівству не вдалося розгорнути інтеграційний процес на континенті у напрямку, який би краще відповідав його власним уподобанням. Для Британії переоцінка своєї глобальної ролі тепер становить екзистенційну проблему. При цьому у перспективі помітна розбіжність між британським і європейським зовнішньополітичними курсами, яка виглядає неминучою.

На рис. 2.6. зображено спектр впливових чинників на подальший економічний розвиток Великої Британії на тлі дезінтеграції ЄС та дії, які вони викликають в британській економіці.

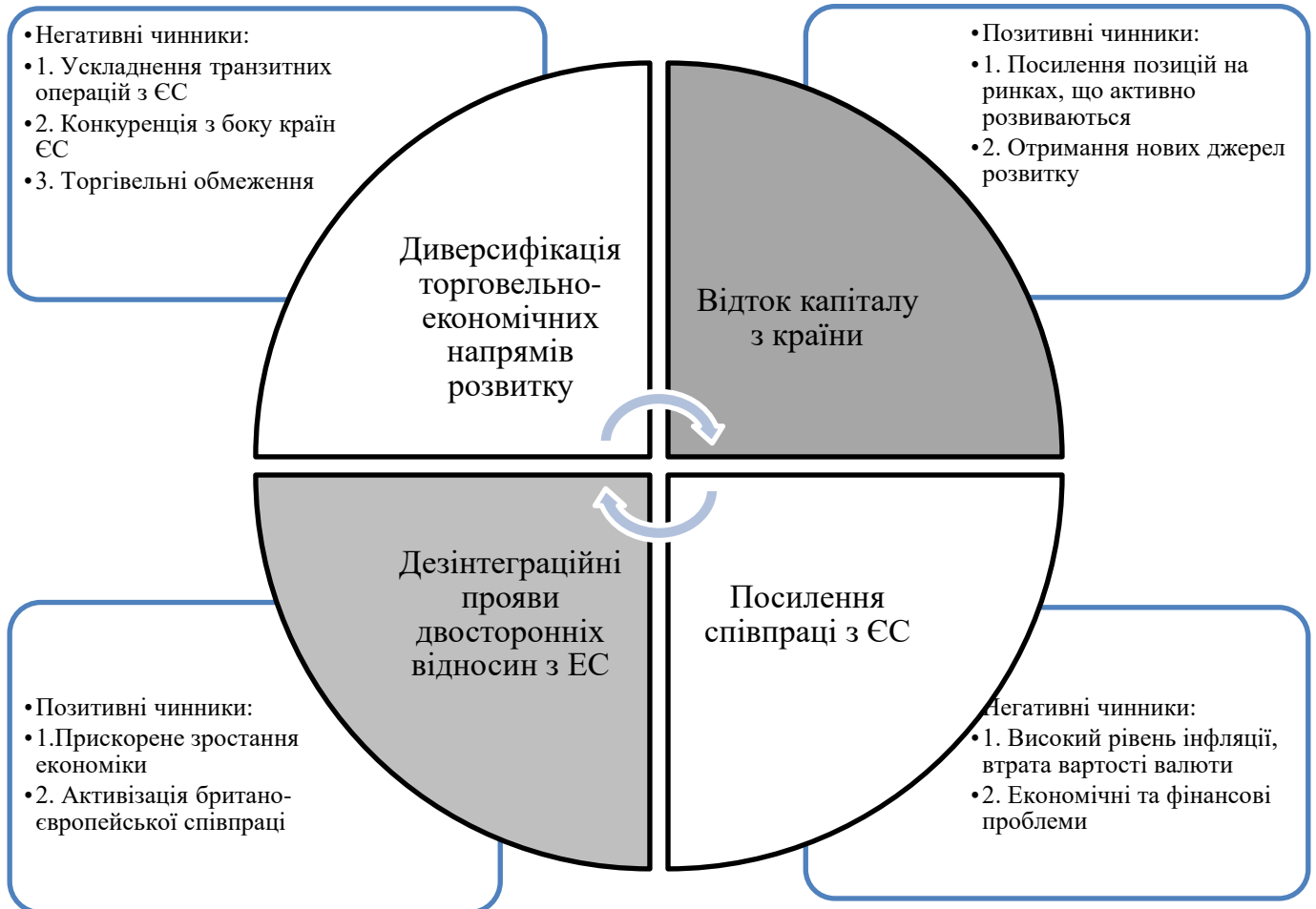

Рис. 2.6. Чинники впливу дезінтеграції з ЄС на напрями макроекономічного розвитку Великої Британії. Складено автором.

Добробут Британії залежить від зовнішньої торгівлі. Експорт та імпорт товарів та послуг становлять приблизно по 30% британського ВВП, а на торгівлю з країнами ЄС зараз припадає 49% всього товарообігу (цей показник, втім, раніше вже виявив тенденцію до зниження). При цьому ставлення Лондона до поглиблення регіональної інтеграції протягом майже 50 років членства Сполученого Королівства в ЄС залишалось скептичним, а обидві провідні національні політичні партії (лейбористів і консерваторів) у період, що передувє Брекзиту, буквально роздирали частини від внутрішніх чвар з приводу визначення подальших відносин з Європою.

Для Британії після виходу з Євросоюзу відпала потреба дотримуватись спільних європейських рамок у своїй зовнішній політиці. Але високий рівень взаємозалежності її економіки з європейськими і глобальними ринками, що зберігається, на практиці жорстко обмежує можливості суверенного вибору для

країни. Що стосується глобальних викликів, чи то пандемія COVID-19, тероризм чи кліматичні зміни, у Лондона навряд чи з'являться тепер нові рішення, до яких він не міг би вдатися, залишаючись членом Євросоюзу. Якщо на території Сполученого Королівства і не будуть прямо діяти закони та рішення Євросоюзу, то в плані економічного благополуччя та безпеки Британія і через десяток років залежатиме від політики, яку проводить європейські сусіди.

Лондон наполегливо демонструє готовність сприяти новій американській адміністрації у відновленні трансатлантичного альянсу. Розчарування президента США Джозефа Байдена рішеннями Брюсселя, який зайняв більш самостійну позицію щодо Пекіна, несподівано допомогло уряду Джонсона та Сунака швидше знайти контакти з демократами у Вашингтоні, які розцінили Брекзит як історичну помилку.

Можливість укладання двосторонньої американо-британської торгової угоди у найближчій перспективі більше не бачиться і навіть, за здоровим глуздом, не надто приваблює Лондон. Водночас із нинішньою американською адміністрацією у Королівстві пов'язують надії на відновлення з її боку підтримки НАТО, ВООЗ та СОТ. Лондон і Вашингтон мають чимало ймовірних точок дотику: жорстка лінія щодо РФ, відродження іранської ядерної угоди, боротьба з порушеннями прав людини.

Висновки до другого розділу

1. Експертами ведуться палкі дебати щодо першопричин виходу Британії з ЄС, і називаються широкий спектр як суто політичних, так і глибино економічних причин такого кроку. Незважаючи на те, що криза COVID-19 затьмарила вплив Brexit, вихід Британії з ЄС все ж таки спричинив певні труднощі. Неприємності з новими угодами спонукали багато іноземних підприємств повністю зупинити постачання до Великобританії. Уклавши угоду про торгівлю в останню хвилину, Великобританія та ЄС уникли короточасних зривів, але аналітиків більше турбують довготривалі перспективи. Якщо ефект від виходу з ЄС протилежний приєднанню до нього, то на Британію чекає не різке економічне падіння, а тривала хвороблива рецесія, наслідки якої можуть

бути відчутними згодом, резюмує видання.

Загальний стан британської економіки перебував в певній невизначеності під час перехідного періоду 2016-2019 рр. ВВП фактично знаходилось на місці, коли основні конкуренти зростали у цей період. Це був перший негативний вплив на економіку – період невизначеності, незрозумілості що буде з економікою та відносинами з ЄС далі. Але можна сказати, що на Британію не так сильно вплинули наслідки COVID-19, економіка продемонструвала стійкість на відміну від багатьох країн ЄС та вона має перспективу зростання, що демонструють тенденції 2021 та 2023 років.

В період 2016-2022 рр. зовнішня торгівля Британії зазнала змін. Загальні обсяги зростають майже по всіх регіонах світу, але з країнами ЄС вони дещо впали, особливо в імпорті, хоча за експортом – зростають навіть у провідних країнах ЄС.

2. Після виходу з ЄС прихильники Брексіту вважали, що це зробить країну більш гнучкою, здатною швидше відновитися та досягти успіху у глобальній економіці. Проте останніми роками можна з упевненістю сказати, що ці очікування не справдилися.

Певною мірою обидві (прибічники та супротивники Брексіту) сторони мали рацію. За останні три роки, під час економічного відродження після пандемії Covid-19 темпи зростання реального ВВП у Великій Британії у певний період прискорилися приблизно на 30 відсотків, а в Європейському союзі на 21 відсоток. Проте за останні три квартали темпи зростання в обох випадках вирівнялися. Згідно зі звітом Міжнародного валютного фонду за квітень 2023 року, очікується, що ВВП у Великій Британії та Європейському союзі залишиться більш менш стабільним протягом наступних п'яти років.

Брексит став багато у чому наслідком того, що Сполученому Королівству не вдалося розгорнути інтеграційний процес на континенті у напрямку, який би краще відповідав його власним уподобанням. Для Британії переоцінка своєї глобальної ролі тепер становить екзистенційну проблему. При цьому у перспективі помітна розбіжність між британським і європейським зовнішньополітичними курсами виглядає неминучою.

ВИСНОВКИ

1. Макроекономіка є великою сферою досліджень, але основна її увага концентрується на двох важливих моментах. По-перше, розглядаються причини та наслідки зміни національного доходу держав. По-друге, виявляються фактори, що впливають на економічне зростання.

Сучасна парадигма економічного розвитку включає широкий спектр теорій і концепцій, основними з яких можна назвати теорію сталого розвитку і концепцію економічної складності. Їхні основні положення дозволяють розкрити специфічні особливості реалізації в економіці не лише кількісних, а й якісних структурних змін. Світовий досвід показує, що економічний розвиток на сучасному етапі ґрунтується на якісній трансформації виробничих факторів, цифровізації економічних відносин, підвищенні рівня та якості життя населення, а також на збільшенні складності економіки.

Відновлення економічного зростання, за темпом порівнянного або що перевищує середньосвітовий, можливе шляхом переходу до економічного розвитку. Воно включає не лише зростання ВВП, а й прогрес в інших галузях, які сприяють поліпшенню життя людей і трансформації економіки. Отже, хоча економічне зростання є важливим аспектом економічного розвитку, при його стимулюванні необхідно спрямувати зусилля не лише на досягнення зростання, а й на підвищення життя громадян, запровадження якісних структурних змін.

2. Розвиток суспільства завжди супроводжують як інтеграційні, так і дезінтеграційні процеси. Як правило, особлива увага приділяється інтеграції як позитивному явищу, тому дезінтеграція та причини її виникнення сприймаються у негативному сенсі.

Вирізняють силові, економічні, політичні причини дезінтеграції. Існують щонайменше чотири причини, які можуть призвести до дезінтеграції:

- 1) зростання проблем в економічній, військовій чи політичній сферах для всього співтовариства чи будь-якої його складової частини;
- 2) посилення політичної активності;
- 3) збільшення регіональної, економічної, культурної, соціальної,

лінгвістичної чи етнічної диференціації;

4) кризовий стан внаслідок відсутності політичних та адміністративних можливостей проводити реформи у країні. Основною причиною виникнення в одних регіонах світу процесів інтеграції, а в інших – дезінтеграції є нерівномірний соціально-економічний та етнополітичний розвиток.

Економічна інтеграція знаходить прояв у розширенні виробничо-технологічних зв'язків, об'єднанні капіталів, спільному використанні ресурсів, а також у створенні сприятливих умов провадження економічної діяльності, зняття взаємних бар'єрів. Дезінтеграція, навпаки, несе порушення зв'язків елементів системи, її розпад, розподіл на частини, ослаблення. У соціологічних науках стан інтеграції та дезінтеграції впливають один з одного, і ці стани є невід'ємною частиною процесу суспільного розвитку. Прийнято вважати, що дезінтеграція проявляється у негативних характеристиках, тоді як інтеграція відрізняється особливою вигодою, що з синергетичних ефектів від сполуки у єдине ціле розрізнених частин.

3. Референдум про вихід з ЄС пройшов у літку 2016 року і Великій Британії та ЄС знадобилося ще 4 довгих років перемовин про завершення інтеграційних стосунків. Остаточний вихід Британії з ЄС не пройшов безперешкодно, проте найгірші прогнози все-таки не виправдалися.

Загальний стан британської економіки перебував в певній невизначеності під час перехідного періоду 2016-2019 рр. ВВП фактично знаходилось на місці, коли основні конкуренти зростали в цій період. Це був перший негативний вплив на економіку – період невизначеності, незрозумілості що буде з економікою та відносинами с ЄС далі. Але, можна сказати, що на Британію не так сильно вплинули наслідки COVID-19, економіка продемонструвала стійкість на відміну від багатьох країн ЄС та має тенденцію до зростання, що демонструють тенденції 2021 та 2023 років.

Незважаючи на песимістичні оцінки, економіка Британії минулого року зростала швидше за німецьку чи французьку. Проте, реальний ВВП Великобританії на душу населення ледь перевищив рівень до пандемії. Понад те, зараз він на 4% перевищує рівень середини 2016 року. Для порівняння, в ЄС

він становить – 8%, а у США – 15%. У той же час у Сполученому Королівстві за цей період зафіксовано вищу інфляцію, ніж в інших країнах. Більше того, споживчі ціни у Великій Британії зросли на 31% із середини 2016 року (у США цей показник – 27%, а в євросоні – 24%).

В період 2016-2022 рр. зовнішня торгівля Британії зазнала змін. Загальні обсяги зростають майже по всіх регіонах світу, але з країнами ЄС вони дещо впали, особливо в імпорті, хоча за експортом – зростають навіть у провідні країни ЄС. Це ще раз свідчить про те, що незважаючи на вихід Британії з ЄС, зв'язки з країнами континентальної Європи нікуди не діваються, при тому що Британія стала більше диверсифікувати свої торговельні потоки, співпрацюючи з такими країнами як Норвегія, Китай, ОАЕ та США.

4. За останні три роки, під час економічного відродження після пандемії Covid-19 темпи зростання реального ВВП у Великій Британії в деякий період прискорилися приблизно на 30 відсотків, а в Європейському союзі на 21 відсоток. Проте за останні три квартали темпи зростання в обох випадках вирівнялися. Згідно з звітом Міжнародного валютного фонду за квітень 2023 року, очікується, що ВВП у Великій Британії та Європейському союзі залишиться більш менш стабільним протягом наступних п'яти років.

Ті, хто підтримував Брексіт, мали рацію в тому, що вихід із Європейського союзу не призвів до економічної катастрофи для Великобританії. Однак інші стверджували, що Брексіт сам по собі не перетворить мрію про успішну Британію на реальність, що також виявилось правдою.

Угода про торгівлю та співробітництво між Великобританією та Європейським союзом, хоча на перший погляд сигналізує про позитивні перспективи для бізнесу та населення, все ж таки супроводжується деякими складнощами. Угода встановлює загальну правову рамку, але вона не охоплює всі аспекти і не вирішує всі питання, що виникають.

Для Британії після виходу з Євросоюзу відпала потреба дотримуватись спільних європейських рамок у своїй зовнішній політиці. Але високий рівень взаємозалежності її економіки з європейськими і глобальними ринками, що зберігається, на практиці жорстко обмежує можливості суверенного вибору для

країни. Що стосується глобальних викликів, чи то пандемія COVID-19, тероризм чи кліматичні зміни, у Лондона навряд чи з'являться тепер нові рішення, яких він не міг би вдатися, залишаючись членом Євросоюзу. Якщо на території Сполученого Королівства і не будуть прямо діяти закони та рішення Євросоюзу, то в плані економічного благополуччя та безпеки Британія і через десяток років залежатиме від політики, яку проводить європейські сусіди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична економіка: макроекономіка і мікроекономіка : підручник : у 2 кн. / за ред. С. Панчишина і П. Островерха. Львів : Апріорі, 2020. 123 с.
2. Білецька Л.В., Білецький О.В., Савич В.І. Економічна теорія (Політекономія. Мікроекономіка. Макроекономіка) : підручник. К. : Центр учбової літератури, 2009. 688 с.
3. Блауг М. Економічна теорія в ретроспективі. Київ : Основи, 2001. 670 с.
4. Гринів Л.С. Національна економіка: навч. посіб. Луцьк: Магнолія 2006, 2010. 464 с.
5. Економічна теорія: Політекономія: підруч. / За ред. В.Д. Базилевича. Київ : Знання, 2006. 631 с.
6. Економічна теорія : посібник для вищої школи / Є. М. Воробйов, А. А. Гриценко, В. М. Лісовицький та ін. ; під заг. ред. Є. М. Воробйова. Київ : Корвін, 2003. 704 с.
7. Канцер І.А. Макро-мікроекономіка: від теорії до практики: навч. посіб. Львів : «Новий Світ – 2000», 2011. 443 с.
8. Клинова-Дацюк Г. М. Україна та інтеграційні процеси в сучасній Європі : навч. посіб. Рівне : НУВГ, 2012. 189 с.
9. Лібанова Е. М. Демографічні чинники бідності. Київ : Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, 2009. 184 с.
10. Макконнелл К. Р. Аналітична економія. Принципи, проблеми і політика : в 2 ч. Ч. 1. Макроекономіка. Львів : Просвіта, 1997. 671 с.
11. Макроекономіка : навчальний посібник / М. І. Макаренко та ін. ; за ред. М. І. Макаренка. – Київ : ЦУЛ, 2014. – 340 с.
12. Макроекономіка : підручник / М. І. Макаренко, Т. О. Семененко, Ю. М. Петрушенко та інші. 2-ге вид., переробл. Суми : Сумський державний університет, 2021. 307 с.
13. Макроекономіка та макроекономічна політика: навч. посіб. / А.Ф. Мельник, Т.Л. Желюк, О.В. Дугопольський, О.В. Панухник та інші. Київ :

Знання, 2008. 699 с.

14. Мацелюх, Н. П. Історія економіки та економічної думки. Політична економія. Мікроекономіка. Макроекономіка : навч. посібник. 2-ге вид, переробл. та допов. Київ : ЦУЛ, 2014. 382 с.

15. Мельникова В.І., Сідлярук О.П., Тур І.Ю. Національна економіка: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 248 с.

16. Пашута М. Т. Прогнозування та макроекономічне планування : навчальний посібник. Київ : МАУП, 1998. 192 с.

17. Поручник А. М. Національний інтерес України: економічна самодостатність у глобальному вимірі : монографія. Київ : КНЕУ, 2008. 352 с.

18. Самюелсон П. А. Макроекономіка / пер. з англ. ; П. А. Семюелсон, В. Д. Нордгауз. Київ : Основи, 1995. 558 с.

19. Скрипниченко М. І. Фактори макроекономічної нестабільності в системі моделей економічного розвитку : монографія. Київ : ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАНУ", 2012. 720 с.

20. Фельдерер Б. Макроекономіка і нова макроекономіка : підручник / Б. Фельдерер, Ш. Хомбург ; пер. з нім. Київ : Либідь-Нічлава, 1998. 464 с.

21. Щетинін А. І. Політична економія. Київ : ЦУЛ, 2011. 480 с.

22. Архангельський Ю. Про необхідність державного планування ринкової економіки // Економіка України. 2004. № 3. С. 47–52.

23. Гаврилюк О. В. Теоретичні та методологічні підходи до вивчення сучасних глобальних регіональних тенденцій // Регіональна економіка. 2012. № 3. С. 7–13.

24. Голубець М. А. Розвиток "сталий" чи "збалансований"? // Український географічний журнал. 2006. № 2. С. 66–69.

25. Попов О. Є. Генезис та еволюція концепції прав власності в контексті розвитку сучасної інституціональної теорії // Бизнес Информ. 2013. № 3. С. 6–11.

26. Сльозко О. О. Проблеми ефективної участі України у міжнародному поділі праці і підвищення ролі зовнішньоекономічних зв'язків // Економічні інновації. 2011. Вип. 43. С. 300–306.

27. Соскін О. І. Глобальна модель політичної та економічної влади:

трансформація парадигми // Економічний часопис–XXI. 2014. № 9–10 (1). С. 4-9.

28. Curtis D. Macroeconomics: Theory, Markets, and Policy. 2020. 495 p.
29. Romer D. Advanced macroeconomics. 3 edition. London, McGraw-Hill. 2005. 696 p.
30. Breinlich H., Leromain E., Novy D., Sampson T. The Brexit vote, inflation and UK living standards // International Economic Review. 2022. Vol. 63:1. P. 63-93.
31. Dhingra S., Sampson T. Expecting Brexit // Annual Review of Economics. 2022. Vol. 14:1. P. 495-519.
32. Fleissig A., Swofford J. The impact of Brexit on U.K. habits for expenditure on imports and consumption // International Review of Economics & Finance. 2023. Vol. 88. P. 196-203.
33. Janeba E., Schulz K. A theory of economic disintegration // International Economic Review. 2024. Vol.65:1. P. 353-392.
34. Makrychoriti P., Spyrou S. To be or not to be in the EU: the international economic effects of Brexit uncertainty // The European Journal of Finance. 2023. Vol.29:1. P. 58-85.
35. Ohinok S., Stakhova N., Sukhovych Ya. Economic state and prospects of international cooperation of Great Britain after Brexit // Journal of Lviv Polytechnic National University. 2023. Series of Economics and Management. № 7:2. P. 48-58.
36. Sargent K. The labor market impacts of Brexit: Migration and the European union // Economic Modelling. 2023. №121. P. 106-126.
37. Tarek Hassan A., Hollander S., Van Lent L., Tahoun A. The Global Impact of Brexit Uncertainty // The Journal of Finance. 2024. Vol.79. P. 413-458.
38. Велика Британія після Brexit – не все пропало. Аналітична записка. Ред. В. Юрчишин. Київ : Центр Разумкова. 2022. [Електронний ресурс]. URL : https://razumkov.org.ua/images/2022/07/11/gre_bri.pdf
39. Мартусенко І. Вектори подальшої співпраці Великої Британії та Європейського Союзу // Економіка та суспільство. 2023. №53 [Електронний ресурс]. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2672/2588>
40. Марш Г. Постімперська реальність. Політика Великої Британії та

наслідки Брекзиту. Українська правда. 2022. [Електронний ресурс]. URL : <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/11/3/7374821>

41. Слесь Д. Вихід з ЄС поставить під загрозу цілісність самої Британії. The Economist. [Електронний ресурс]. URL : https://dt.ua/WORLD/vihid-z-yes-postavit-pid-zagrozu-cilisnist-samoji-britaniyi-the-economist-201109_.html

42. Щербаков В. В. Причини та наслідки виходу Великої Британії з Європейського Союзу. Європейські перспективи. 2021. № 4 С. 170–175. [Електронний ресурс]. URL : https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2021/11/170-_SHHerbakov.pdf

43. Davies N. Brexit, two years on – so far, so bad [Електронний ресурс]. URL : <https://www.investmentmonitor.ai/analysis/two-years-brexit-uk-eu>

44. Databank World Bank Statistics Base [Електронний ресурс]. URL: <https://databank.worldbank.org/>

45. Office for National Statistics [Електронний ресурс]. URL : <https://www.ons.gov.uk/>

46. ОЕС - Exports, Imports, and Trade Partners [Електронний ресурс]. URL : <https://oec.world/en/profile/country/gbr/>

47. Posen A. The UK and the global economy after Brexit [Електронний ресурс]. URL : <https://www.piie.com/research/piie-charts/uk-and-global-economy-afterbrexit>

48. Statista UK [Електронний ресурс]. URL : <https://www.statista.com/topics/6500/the-british-economy/#topicOverview>

49. Stokes B. Euroskepticism Beyond Brexit. Pew Research Center. 2019. [Електронний ресурс]. URL : <http://www.pewglobal.org/2019/06/07/euroskepticism-beyond-brexit/>

50. The consequences of a British exit from the European Union. [Електронний ресурс]. URL : https://europeanmovement.eu/wpcontent/uploads/2016/05/EMI_16_PolicyPosition_Brexit_17_VIEW_FINAL.pdf

51. UK Economic Outlook, 2022. [Електронний ресурс]. URL : <https://www.pwc.co.uk/services/economics/insights/uk-economic-outlook.htm>

52. UK Statistical System [Электронный ресурс]. URL :
<https://www.statisticsauthority.gov.uk/>

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця 1.1

Засади інтеграції ЄС із третіми країнами

	Європейський економічний простір (Норвегія, Ісландія, Ліхтенштейн)	Швейцарія	Андорра, Монако, Сан Маріно	Митний союз (Туреччина)	СДЗВТ (Україна, Молдова, Грузія, Марокко)	СЕТА (Канада)	Велика Британія
Торгові угоди	Угода про Європейський економічний простір	Понад сто окремих угод	Митні угоди	Угода про митний союз	Угоди про асоціацію або створення глибокої та всеосяжної ЗВТ	Всеосяжна економічна та торговельна угода (не набула чинності)	Угода про торгівлю та співробітництво
Чотири свободи / винятки з них	Товари (викл.: с/г та рибальство), послуги, капітал, працівники	Товари (викл.: с/г та рибальство) пересування робочої сили	Товари	Товари (обмежено переважно с/г)	Товари з обмеженнями насамперед щодо с/г	Товари, крім с/г, обмежено послуги	Товари, з обмеженнями для с/г, обмежено послуги
Додаткові галузі економіки	Інтелектуальна власність, правила конкуренції, держзакупівлі, дослідження та інновації, освіта, соціальна політика, розвиток малого та середнього бізнесу, туризм, інформаційні	Держзакупівлі, інтелектуальна власність, правила конкуренції	Угоди щодо використання валюти євро; Їдуть переговори щодо реалізації «чотирьох свобод» - Угоди про асоціацію	Інтелектуальна власність, правила конкуренції, Туреччина має статус країни-кандидата на вступ до ЄС, але зараз переговори заморожені	Поступове усунення обмежень у сфері держзакупівель, інтелектуальної власності, конкуренції, захисту споживачів, соціальної політики; зобов'язання застосовувати	Держзакупівлі, регуляторна співпраця	Транспорт, енергетика, рибальство, держзакупівлі, інтелектуальна власність; Угода про вихід, що регулює застосування правил ЄС до Північної Ірландії

	служби, аудіо-відео сектор, захист цивільних прав				правила ЄС до СФС, технічних стандартів, митних процедур		
Інститути	Наглядний орган ЄАВТ, спільний комітет ЄЕП	Орган нагляду ЄАВТ	Спільний комітет	Рада асоціації ЄС – Туреччини	Щорічний саміт, Рада/Комітет асоціації	Спільний комітет СЕТА	19 спільних комітетів у рамках СТС, Спільний комітет з реалізації Протоколу щодо Ірландії/Північної Ірландії
Вплив на прийняття рішень до ЄС / імплементація	Участь у розробці нового законодавства ЄС без можливості голосувати. Інкорпорує ухвалені рішення у національне право в рамках ЄЕП та Шенгену	Принцип еквівалентності законодавства за винятком цивільної авіації, митної безпеки, Шенгену та Дубліна. Тут діють правила ЄС.	Ні	Ні / як країна кандидат на вступ до теорії Туреччина має прийняти весь звід законів	Ні	Ні	Ні
Вирішення суперечок	Суд ЄАВТ дотримується норм Суду ЄС	Спільний комітет, Суд ЄАВТ	Спільний комітет може передати питання до незалежного арбітраж, виняток – валютна сфера	Рада асоціації ЄС-Туреччини у разі розбіжностей може передати питання для вирішення до Суду ЄС	Рада/Комітет Асоціації; можливий арбітраж, але з питань тлумачення права ЄС арбітражна колегія має звернутися до Суду ЄС із проханням винести обов'язкове рішення	Спільний комітет СЕТА	Спільні комітети, консультації, незалежний арбітраж

Складено за матеріалами [42;43;50;]